

A l p o K. R a p i l a

KOULULAINSAÄDÄNTÖMME MUUTTUMISVAIHEITA

Rapila, Alpo K. Koululainsäädäntömme muuttumisvaiheita
Koulu ja menneisyys XXVII, ss. Artikkelissa
lähdetään 1866 annetun kansakouluasetuksen ja 1872 an-
netun koulujärjestyksen syntyvaiheiden selostamisesta ja
niiden sisällön luonnehtimisesta. Sitten tarkastellaan
vuosittaisten säädöskokoelmien perusteella, mitä pykäli-
noista säädöksistä on ensiksi ja myöhemmin aikojen
kuluessa muutettu. Edelleen yritetään ottaa selville
miksi muutokset ovat olleet tarpeellisia ja mikä niide-
lähtökohta on ollut. Tutkitaan, milloin ja minkälaisia
muutoksia säädösten soveltajat ovat julkisuudessa esit-
täneet yksityiskohtien tarkistamisesta. Suuresti muut-
tuneina ja supistuneina ne olivat voimassa harvinaise-
kauan, koska em. kansakouluasetuksen viimeiset pykälä-
kumoutuivat vasta 1.8.1958 ja koulujärjestyksen vii-
meiset osat 1.8.1985.

1. J o h d a n t o

Lainsäädännöllä annettujen ohjeiden ja määräysten tar-
peellisuus on nyky-yhteiskunnassa itsestään selvä asia. Ihmis-
ten yhteiselämä edellyttää järjestystä ja tiettyjä pelisää-
ntöjä. Yhteisössä elävien ihmisten on erilaisten tarpeidensa
tyydyttämisessä alistuttava tiettyihin yhteisiin, rajoittaviin
toimintasääntöihin.

Edellä mainitut yleiset toteamukset pätevät myös koulu-
toimen alalla, jolla on ratkottava oppilaita, vanhempia, opet-
tajia, koulun muuta henkilökuntaa, koulun kannattajia, kuntaa ja
valtiota koskevia asioita. Koululainsäädäntöä koskevat samat
ongelmat ja periaatteet kuin muitakin yhteiskunnassa vallitse-
via lakeja. Koululainsäädäntö luo opetustoiminnalle yleiset
puitteet, antaa pohjan kasvatustyölle.

Asianmukaisesti valmisteltu ja vahvistettu säädös on julkaisuhetkellä mietitty kokonaisuus. Vaikka se usein voi olla kompromissien tulos, lainsäätäjän mielestä se on silloisissa oloissa paras mahdollinen. Se vastaa ilmestymishetken asian tuntijain käsityksiä.

Mutta yhteiskunta muuttuu ja kehittyy alati. Lakien uudistamisella pyritään yhteisössä tapahtuneiden muutosten huomioon ottamiseen. Yhteiskunnan kehittyessä toiminnoiltaan yhä monimuotoisemmaksi lainsäätäjä joutuu jatkuvasti säätelämään jopa kokonaan uusia toiminta-aloja sekä uudistamaan jo olevia lakeja, asetuksia ja muita säännöksiä. Näin muodostuu vähitellen oikea säädösten viidakko. Tämä havaitaan koulutoimessakin.

Säädetty laki, joka usein on konservatiivinen (ajastaan hieman jäljessä), ei voi kuitenkaan loitontua kauaksi vallitsevien tapojen ja yleisen oikeuskäsityksen pohjalta menettä mättä luonnollista tukeansa. "Oikeusjärjestys katsotaan päteväksi, jos sen normit ovat pääpiirtein tehokkaita eli jos niitä pääpiirtein noudatetaan ja sovelletaan." (H. Kelsen : Puhdas oikeusoppi sivu 230.) Myöhemmin toteamme, miten pääpiirteittäisesti kansakouluasetusta maassamme sovellettiin esim. 1870-luvulla.

Uudistumisprosessin vauhti vaihtelee. Joskus on hiljaisempia kausia mutta joskus lainsäädäntö tuntuu olevan liikkeessä lähes jatkuvasti. Alan historia osoittaa, että myös koululainsäädäntö on ollut käymistilassa läpi vuosikymmenten ja vauhti on jatkuvasti kiihtynyt. Toimintaa ohjattaessa ja tehostettaessa tarkistetaan entisiä säädöksiä. Kun uusi laki tai asetus on annettu, huomataan, että se ja se asia on siihen asti ollut joko kokonaan sääntelemättä tai puutteellisesti säädelty.

Kun koululainsäädäntöä aikanaan ryhdytään soveltamaan käytännössä, siihen jääneet epäkohdat paljastuvat ja niitä vaaditaan korjattaviksi. Juuri arkipäivän toiminnassa koetullaan kirjoituspöydän takana laadittujen säädösten hyvyys. Muutoksia esitetään, niitä tehdään, mutta prosessi jatkuu.

Koululainsäädäntöä saatetaan korjata esim. seuraavista syistä : 1. Huonot kokemukset vanhasta laista, 2. Yleinen koulupolitiikka on muuttunut, 3. Taloudelliset syyt, 4. Uusi

kasvatusopillinen oivallus, 5. Uusi yhteiskunnallinen katsantokanta, 6. Uusia tietoja ulkomailta, 7. Jokin toinen laki, joka vaikuttaa myös kouluun, on muuttunut, 8. Olosuhteet ja käsitykset ovat muuttuneet ja 9. valtakunnan uusi hallitus suhtautuu asiaan eri tavalla.

Koulualan epäkohtia esitettiin ja uudistuksia vaadittiin esim. seuraavilla tavoilla: 1. Sanomalehdistössä, 2. Valtiopäivillä, 3. Kuntakokouksissa, 4. Yleisissä koulukokouksissa, 5. Opettajien omissa lehdissä, 6. Kansakouluntarkastajien kokouksissa, 7. Tarkastajien järjestämässä opettajien piirikokouksissa, 8. Kouluhallitus niitä esitti ja 9. Koulualan kirjallisuudessa, esimerkkinä voidaan mainita vaasalaisen rehtorin J. Oskar Ranckenin 1879 julkaisema 60-siv. kirjanen Granskning af 1872 års skolordning, jota ylitarkastaja, tohtori Carl Synnerberg ankarasti kritikoi (Tidskrift af Ped. Förening 1880 sivut 46-54 ja liite s. 1-7, 8-10)

Suomen kouluhistoriallisen seuran hallituksen kokouksessa 10.5.1989 oli puhetta koululakien muuttumisesta. Ylitarkast. Sven Gladh kouluhallituksesta korosti silloin, että muutosten eräänä ehtona on paineiden nouseminen jostain. Ilman niitä vanha lakiteksti voi pysyä entisellään. Värikkäästi hän muisteli tapausta vuodelta 1983 peruskouluasetusluonnoksen kohdalta. Sen 72 §:n sanamuoto oli sama kuin vuoden 1958 kansakouluasetuksen 80 §:n sanamuoto, jonka mukaan kesäsiirtolaan oli valittava "heikon terveyden, sairaalloisuuden, vähävaraisuuden ja puutteellisten kotiolojen vuoksi ...". Hän ilmoitti heti soittaneensa opetusministeriön asian esittelijälle ja kertoneensa tälle käsityksensä, ettei tuo vanha, kulunut sanamuoto enää sovi nykyajassa. Sanontaa olikin sitten uudistettu.

Mikäli muutoksia on tehty kovin pian, jopa ennen lain voimaantuloa, ne kertovat valmistelutyön laadusta. Alaa valmistelut komitea on erehtynyt tai sitten yhteiskunnassa on syntynyt yllättävä muustostarve.

Muutosten toteuttamisten ilmaisumuotoja ovat olleet: 1. Vanhan asetuksen jokin pykälä kumotaan ja tilalle annetaan uusi, 2. Ei kumota mitään, vaan annetaan ent. asetusta täydentäviä säännöksiä, 3. Annetaan asiasta kokonaan uusi aset. Esim. 1872 KJ:ssä oli viisi pykälää oppilaiden kouluun ottamisesta. Ne kumottiin 17.12.1954 annetulla 17 pykälän asetuksella.

1866.

Suomen

No. 12.

Suurrubhtinaanmaan Ajetus-Kokous.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus

Suomen kansakoulutoimen lopullisesta järjestämisestä.

Annettu Helsingissä, 11 p:nä Toulokua 1866.

Me ALEKSANDER Zoinen, Jumalan Armosta, Keisari ja Itsevaltias koko Venäjänmaan yli, Puolanmaan Tsaari sekä Suomen Suurrubhtinas, y. m., y. m., y. m., teemme tietäväksi: Armollisessa julistuksessa Maaliskuun 17 päivästä 1863, koskema erinäisiä toimia kansakoululaitoksen järjestämisistä warten Suomessa, olemme Me armoissa säätäneet, muun ohessa, että kysymys tästä järjestämisestä vielä olisi jossakin aikaa jätettävä lopullisesti päättämättä ja että kansakoulujen Ollitarkastajan sekä erittäin asereturun komitean täsiä ašiasia antamat ehdorukset ja mierinnöt olisimat prántin kautta saatettawat yleisön tietoon, wonaišella oikeudella kullenki sitä haluawalle, määrätysjä ašasja sišään antaa muistutuksensa ja lauseensa ašiasša, sekä että, kunnes wafinaisesti määrätysille perustussille rakennettu tähdellinen seminarilaitos kansakoulun mies- ja naiswuoleisten opettajain valmistamista warten voitaisiin järjestää, samaa tarfoittawa pienempi wälit-aikainen oppilaitos aserettaisiin Jymäskylän kaupunkiin, josta erinäinen Armollinen aserus samana päivänä on ulosannettu.

Sittenkuin maan Säädys viimešši pidensillä waltioapäiwillä, heille tehdyin armollisen eširksen johdošta ja tiedon saatuanša yllämainituista, prántin kautta ulosanneruista ehdorutšista ja lausunnoista, kansakoulutoimeen owat määränneet tarpeellšša waroja, ennen muita otettawisšši niitä juostuntowerošta, johon Säädys owat sitou-

runeet vuosilta 1865, 1866 ja 1867, ja muutamia muistutuksia on ehdontia vastaan tullut Eppökuun 1 päivästä 1865 sitä warten jatterun määrä-ajan fuluesia, olemme Me, Suomen Senaattimine ja Kenraali-Kubernööriin sitä alamaijuudesia tekemän eittwien johdosta, ei ainoastania armosja wahwidraneer valffausjäännon yhdistetylle kansakoulun opettaja- ja opettajatar-seminarille ja tänä päivänä antaneer Armollisen ajeruffien kansakoulutoimen järjestämijestä Suuriruhtinanmaasia, waan myöskin juoneet Senaatin ulosar:aa sekä ohjejäännon seminarilaitosille, että erinäijet opetuskaawat seminarille ja sen mallikoululle. Ja sen ohesja kuin armosja olemme määränneet, että seminary on asetettava lähelle Jymäsylän kauwuntia jollekin kruununtalalle, jonka Senaati sitfi la. walita, olemme Me ei ainoastania walruuttaneet Senaatin, niin pian kuin mahdollista on, tointa pitämään seminarille ja siihen kuuluwille laitoksille tarpeellisten huoneusten rakentamisesta, sekä Sääntöjen myöntämistä waroista kansakoulutoimeen ojojttamaan tarpeellijet rahamäärät, niinhjwin tähän tarfoitukseen kuin myös niiden talonkapineiden, konekalujen, opetusneuwojen ynnä muiden lisäämijeen ja tarpeellijemmäffij saattamijeen, joita jo on wäliaikaiselle seminarille hanfittu ja wasta myös woidaan oppilaitosta warten käyrtää, waan myöskin käskeneet että, kunnus seminarin luvullinen järjestäminen tässä muotoa saateraan täydellijesti roimeen saada, pitää Armollinen ajerus sen wäliaikaisesta ajettamisesta Maaliskuuun 17 päivästä 1863 oleman seurattawana. Jota kaiffi ajanomaijjet alamaijuudesja noubattafoor. Helsingistä, 11 p:nä Toufokuuta 1866.

**Keisarillisen Majesteetin Oman Päätöksen mukaan
ja Hänen Korkeasja Nimesään,
Suomeen asetettu Senaattinsa:**

J. M. NORDENSTAM.

C. CRONSTEDT.

A. L. BORN.

K. FURUHJELM.

SEB. GRIPENBERG.

J. A. von BORN.

B. INDRENIUS.

M. W. NORDENHEIM.

V. FURUHJELM.

F. EDELHEIM.

JOH. VILH. SNELLMAN.

G. M. Wænerberg.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Ujetus

kansakoulutoimen järjestämisestä Suomen Suuriruhtinanmaassa.

Annettu Helsingissä, 11 p:nä Toukokuuta 1866.

Me ALEXSANDER Soinen, Suomen Armasta, Keisari ja Itsevaltias koko Venäjänmaan yli, Puolanmaan Tsaari sekä Suomen Suuriruhtinas, h. m., h. m., h. m., teemme tietäväksi: Suomen Senaariumme siitä alamaisesti tekemästä esityksestä olemme Me kansakoulutoimen järjestämisen suhteen Suuriruhtinanmaassa, armossa hyväksii nähneet jättää ja määrätä seuraavalla tavalla:

Ensimmäinen Luku.

Kansakoulutoimen hallituksesta.

1. Ylihallituksesta.

1 §.

Suomen kansakoulutoimen Ylihallitus on maan pääkaupunkiin asetettu.

2 §.

Ylihallituksen kokoonpano tulee vasta määrättäväksi yhdesjä kysymyksen kanssa maan koulutoimen Ylihallituksesta yleisesti.

3 §.

Tulevaan Ylihallitukseen pitää maan kansakoulujen Ylitarastajan käydä jäsenenä kuulumaan.

4 §.

Ylihallituksen tulee:

1:sti tarkasti walwoa maan kansakoulutoiminta sekä joka vuosii, ennen Touku-

Kansakoulujen osalta tässä tutkimuksessa käsitellään lähinnä maaseudun kouluja. Säännösten muuttumisia ja täydentymisiä on tutkittu tarkastelemalla vuosittaisia Suomen säädöskokoelmia. Sarjan nimi vuosina 1864-1889 oli Asetuskokous ja vuosina 1890 - 1980 asetuskokoelma.

Ensimmäinen koulualan laki oli 24.1.1908 annettu laki maalaiskansakoulun opettajiston palkkauksesta.

2. K a n s a k o u l u l a i n s ä ä d ä n t ö

Vuoden 1866 kansakouluasetuksen syntyvaiheet on kouluhistoriallisessa kirjallisuudessa jo hyvin selvitetty. Siinä on korostettu, että maaliskuun 24 päivänä 1856 keisari Aleksanteri II lausui senaatin istunnossa Suomen kansakoululaitoksen syntyänsä. Muistettavia päiviä olivat lisäksi 24.3.1858 ja 19.4.1858 sekä erityisesti 17.3.1863, jolloin annettiin asetus väliaikaisen seminaarin perustamisesta Jyväskylään.

Tuomiokapitulien ehdotusten jälkeen eräät yksityiset antoivat omia ehdotuksiaan. Näistä past. Uno Cygnaeuksen lausunto herätti suurta huomiota. Vuoden 1860 lopulla valmistuivat Cygnaeuksen lopulliset ehdotukset. Suuri tarkistuskomitea kävi ne läpi ja laati oman ehdotuksensa uudeksi kansakouluasetukseksi. Eräitä muutoksia siihen teki vielä senaatti ja siten asetus julkaistiin 11.5.1866 As.kokouksen vihossa 12.

Tohtori G. Lönnbeck esitti 1887 teoksessaan Folkskoleidens utveckling (liite C) havainnollisen vertailun Cygnaeuksen, tarkastuskomitean, eräiden lausunnonantajien ja senaatin mielipiteistä. Se on hyvin arvokas vertailu.

Vuoden 1866 kansakouluasetuksen sisältö

I luku	Kansakoulutoimen hallituksesta	17 pykälää
II luku	Opettajaseminaareista	64 ""
III luku	Seminaarin mallikoulusta	19 ""
IV luku	Kaupunkien kansakoulut	12 ""
V luku	Kansakoulutoimesta maalla	33 ""
VI luku	Yksityisistä kansakouluista	2 ""

Yhteensä siis 148 pykälää

Ensimmäinen luku koski yllähallitusta, ylitarkastajaa, kansakouluntarkastajaa ja kansakoulun johtokuntaa.

Toinen luku oli laajin. Siinä käsiteltiin yleisiä seikkoja, opetusaineita, opettajia, heidän palkkaustaan, oppilaiden valitsemista, seminaarin johtajaa, oppilaiden ja opettajien kurinpitoa, oppilaiden arvostelua sekä seminaarin taloutta.

Harjoituskoulua käsittelevässä kolmannessa luvussa oli esillä koulun tarkoitus, oppiaineet, kurinpito ja koulumaksut.

Neljännessä luvussa määrättiin kaupungit perustamaan kansakoulu. Lisäksi käsiteltiin oppiaineita, opetusaikaa, koulu-piirejä, ohjesääntöä ja valtionavustusta.

Tämän tutkielman kannalta oli viides luku tärkein. Sen sisältö oli: kotiopetus, lastenkoulut, kansakoulun asettaminen, oppiaineet, opetusaika, erityisopetus koulunkäytinsä päättäneille, johtokunta, opettajanvaali, opettajanpalkka, kurinpito opettajaa vastaan, oppilaiden ottaminen ja koulumaksut, järjestys koulussa ja koulun taloudenhoito.

Viimeisessä kuudennessa pykälässä oli selvitys yksityiskoulun perustamisesta. Tarkastajalla oli sinne oltava esteetön pääsy.

2.1. Uusi aika alkoi koulumaailmassa

Vuosi 1866 oli siis hyvin tärkeä kansakoulun alalla, kun saatiin toimintaa säätelevä asetus. Tosin sitä ennenkin jo oli ollut kansakoulua muistuttavia kouluja, mutta niiden osalta on havaittu tulkinvaraisia seikkoja (Urho Somerkivi: Muuan kouluhistorian ongelma. Kasvatusopillinen Aikakauskirja 1963 sivut 98 - 104.)

Kansakoulujen lukumäärän kasvu oli oikeastaan yllättävää, kun muistaa, mitä prof. Z.J. Cleven johtama arvovaltainen opikoulukomitea lausui 6.11.1865 jättämässään 156-sivuisessa mietinnössään. Otamme sieltä palan: "Koulun suhteen ei voida laskea perustukselle, jota ei ole olemassakaan ja jota ei myös kukaan sen enemmittä saateta laskea, siksi-pä olisi se vaatimus, että ylhäisempäin oppilaitosten pitäisi maassamme perustautua kansakoululle ja sen toimi-alaa jatkaa, ei ainoastansa rakentaminen vierivälle hiekalle, vaan myöskin ihan ilmaan kyhäileminen. Meillä ei vielä ole koulutointa, joka ansaitsisi kansakoulun nimeä, ja jos saa muiden maiden esimerkistä päättää, niin tulee ei ainoastaan vuosikymmeniä, vaan ehkä vuosisatoja-

kin kulumaan, ennenkuin kansakoulut meillä voivat laskea kylliksi avaran ja kyllin lujan perustuksen koko kansalatselle sivistykselle. Täydellisen ylhäisemmän opiston siis täytyy suoraa päätä ottaa oppilaisensa kodoista. Mutta kodot meillä yleisesti ovat tottuneita kirjalle opettamaan ja myöskin helposti sen voivat täyttää, mitä koulu kirjoitustaidossa lapsilta vaatii, ennenkuin ne sinne vastaan otetaan." Komitean mietinnön sivut 34-35.

Kun meillä jo kymmenen vuoden kuluttua eli lukuvuonna 1875-76 oli 285 kansakoulua, niin tuntuipa oppikoulu-komitea pessimistisessä ennustuksessaan erehtyneen melkoisesti. Mielestäni se erehtyi toisessakin kohdassa, koska vielä 1870-luvulla ainakin Etelä-Pohjanmaalla löytyi kyliä joissa ei kukaan osannut kirjoittaa. (Tämänkin seikan olen selvittänyt kotikylläni Laihian Kupparlan 2000-sivuisessa historiassa.)

Yleisesti on kuitenkin todettava, että kansa ei ottanut vastaan kansakoulua sellaisella innolla kuin kansakoulupropagandaa ajava, hyvin vähäinen valistunut suomalainen aines odotti. (Halilan kansak.historia II osa sivu 41)

Pitäjän ensimmäinen kansakoulu loi paikkakunnalle uuden tilanteen. Monenlaisia reaktioita syntyi sen johdosta. "Taistelevaa koulua" vastustettiin. Äärimmäisinä tapauksina voidaan mainita pari ihmeellistä kuvausta, jotka aikoinaan herättivät suurta huomiota maassamme.

Pieksämäellä oli avattu kansakoulu lokakuulla 1872. Eräs talollinen S-nen vastusti sitä ankarasti ja kuntakokouksessa lausui, että "kansakoulussa kasvatetaan vain irstaisia naisia ja varkaita". Nämä rumat häväistyssanat veivät isännän käräjille. Rautalammin tuomiokunnan vakinainen tuomari Emil Envald, 43, istui kauppias Fr. Immosen talosssa talvikäräjiä 18.3.1873 alkaen. Siellä isännälle langetettiin tuntuva 200 mk sakko kansakoulun haukkumisesta. Tuo oli varmaan yksimielisten lautamiesten formuloima tuomio, joka ei perustunut lakipykäliin ja varmasti kumoutui Viipurin hovioikeudessa, mikäli isäntä sinne valitti. (Suomen Lehti 28 / 14.7.1873 ja Uusi Suometar 83 / 18.7.1873.)

Toisena ikävänä tapauksena tulkoon julki pienessä Kullaan kunnassa Satakunnassa sattunut tapaus. Kuvernööri oli vierailut siellä ja oli ottanut puheeksi kansakoulun perustamisen. Kunnanmiehet olivat tuoneet esiin vanhat päätökset joilla oli kieltäydytty koulua perustamasta. Olipa määrätty 20 mk sakko, joka rohkenee ottaa esille koulun perustamisen. (Kansan Ystävä 9 / 1877, S T 57 / 25.7 ja 67 / 29.8 1877, Satakunta 8 / 24.2.1877, Ahti 4/1878, US 27.7.-77)

Ihan toisenlaatuisena mainintana tuotakoon esille todellinen kansakoulun ystävä ja mesenaatti op. Antti Tarkkanen. Hän oli valmistunut Jyväskylän seminaarista 1867. Tuo oli kuuluisa nälkävuosi. Myös kunnat olivat vaikeuksissa. Tarkkanen osti talon, velkaantui suuresti, perusti sinne koulun, ei ottanut lapsilta edes asetuksenmukaista lukukausimaksua ja kylmänä talvena 1868 antoi heille ruokaa. Hän sai vain tavallisen valtionpalkan 600 mk. Hänestä enemmän koulu ja menneisyys XII 1960 sivut 98 - 110.

Uhrautuvia koulun ystäviä oli noihin aikoihin muitakin, mutta luultavasti Tarkkanen edustaa huippua. Perin värikästä oli opettajan elämä ristiriitojen täyttämässä kylässä noina aikoina. Uno Cygnaeukselle saapuneet kirjeet kertovat merkillisiä asioita.

Opettajan virallisesta asemasta tulkoon mainituksi pari kohtaa. Alkuvaiheissaan ollut maalaiskuntien kunnallishallinto olisi tarvinnut "kynämiehiä", mutta v. 1865 kunnallisasetuksen 42 § määräsi: Kansakoulunopettaja elköön kelvatto valittavaksi kunnallislautakunnan jäseneksi. Tämä oli perin haitallinen rajoitus keskeiselle kunnalliselle valmistelu- ja täytäntöönpanoelimelle.

Mutta 19.2.1883 tilusten lohkomisesta annetun asetuksen 9 § oikeutti opettajan jopa maanmittarin tehtäviin. Maan erottamisessa oli asetettava rajakivet ja kyynäramittailisen pykälän mukaan oli laadittava yksinkertainen asemapiirros. Tähän tehtävään poikkeustapauksessa hyväksyttiin "asianymmärtävä henkilö" ja vanhoista asiakirjoista olen huomannut ja sanomalehdistä lukenut, että mainittu henkilö oli ollut juuri kansakoulunopettaja. Näin hän saattoi palvella koulupiiriläisiänsä.

Eräissä tapauksissa kouluelämään tuli ikävä särö sen takia, että esivalta oli pakottanut perustamaan koulun. Kansakouluasetuksen 117 § kyllä alkoi " Jos kunnalla on halu perustaa ylhäisempi kansakoulu .. " joten maalaiskunnalla ei ollut ennen vuotta 1898 koulun perustamisvelvollisuutta, mutta oli oikeus saada sen perustamiseen valtionapua.

Kun opettaja Antti Tarkkanen oli vertaansa vailla olevalla uhrautuvaisuudella ylläpitänyt omaa yksityistä kouluaan Laihialla syksystä 1867 alkaen, mutta nuukat kunnanmiehet eivät olleet suostuneet ottamaan koulua kunnan halltuun, asiasta kirjoitettiin Turkuun arkkipiispalle. Tuomiokapitulin nimissä tämä lähetti Laihian kunnallislautakunnalle velvoittavat kirjeet 18.3 ja 20.5.1868. Juuri näihin viitattiin, kun kunta keväällä 1869 perusti oman koulun. Mutta silloin Tarkkanen lähti Jämsään.

Jurvan kunta oli saanut 17.5.1871 edellissyksynä tekemänsä anomuksen perusteella 600 mk valtionavustuksen tulevan koulunsa opettajanpalkkaukseen. Seuraavina vuosina kunnassa pääsi vallalle kielteinen kanta: koulua ei perustetukaan. Antti Tarkkanen saapui Jämsästä ja avasi 6.3.1876 yksityiskoulun Jurvassa. Syksyllä 1880 eräät kuntalaiset vaativat kuntaa perustamaan oman koulun. Kuvernööri velvoittikin kesällä 1881 kunnan sakon uhalla perustamaan sen.

SAKKO kansakoulun vastustamisesta. Noin pari vuotta siten ratkaistiin Keis.senaatissa Nurmeksen kuntalaisten riita kansakouluasiassa koulun puolustajien eduksi. Siitä huolimatta kunta ei ole kumminkaan ryhtynyt koulun perustamiseen. Koulun suosijat olivat nyt valittaneet kuvernöörinvirastoon, jossa kunta on koulurakennuksen laiminlyömisestä sakoitettu 200 markalla ja velvoitettu 1000 markan sakon uhalla panemaan koulun alkuun tulevan lukuvuoden alussa. (U S 21.1.1879)

Kuvernööri on määrännyt 1000 markan sakon uhalla Ahlaisen kunnan perustamaan alueelleen kansakoulun. Jo aikaisemmin oli tehty perustamispäätös mutta sitä ei pantukaan täytäntöön. Paljon vielä puuttuu, että saisimme kaikki Kansakouluasetuksessa mainitut asiat. (AHTI , Kristiina 17/1880)

Kaustisen kuntakokous oli 21.2.1885 päättänyt perustaa alueelleen kansakoulun. Päätöksestä ei valitettu. Kesän jälkeän mielipiteet muuttuivat ja niin 5.12.1885 peruutettiin tuo päätös. Nyt tehtiin valitus ja Vaasan läänin kuvernööri 30.9.1886 antamallaan päätöksellä velvoitti kunnan 500 markan sakon uhalla rakentamaan alueelleen kansakoulun 1.9.1887 mennessä. (Vaasan Lehti 80 / 6.10.1886)

Munsalan kunnan Vaasan läänin kuvernööri (tunnettu koulu kuvernööri A. A. Järnefelt) on velvoittanut 500 markan sakon uhalla perustamaan alueelleen kaksi kansakoulua 1.9.1894 mennessä. (Pohjalainen 16 / 24.2.1893)

Esivalta antoi velvoittavia määräyksiä, vaikka se ei ollut oikein asetuksen mukaan. Tarkoituksenmukaisuus johti esivallan toimintaa : Kunnan koululle myönteinen päätös ei saanut myöhemmin muuttua, mutta - kielteinen päätös sai !

Tulkoon jo tässä yhteydessä mainituksi, etteivät paikalliset kouluviranomaisetkaan 1870-luvulla tarkasti noudattaneet kansakouluasetusta. Esim. Seinäjoella 1872 ei oppilailta peritty lukukausimaksuja, koulun johtokunnassa oli kahdeksan jäsentä, Lapualla seitsemän jne. Kaikissa alueen kouluissa opetettiin tyttöjä ja poikia yhdessä. Tarkastaja, past. Fr. F. Hällfors ilmoitti kesällä 1878, että piirissä vain Laihialla opetetaan pojille käsitöitä. Tark. J. J. Westerlund ilmoitti 1883, että piirissä vain Laihialla ja Isossakyrössä opetetaan tuota oppiainetta. Voimistelu puuttui monet vuodet monien koulujen opetusohjelmista.

Kansakouluun tulevan oppilaan piti asetuksen 139 §:n mukaan olla iältään 10 - 12 vuotta. Mielenkiintoisena ajankuvana otetaan tähän tarkastaja Fr. F. Hällforsin 24.8.1875 Kauhaajoella laatima tilasto piirinsä koulujen oppilaista :

	Alin ikä	Korkein ikä
Ilmajoki	8	21
Seinäjoki	8	13
Isokyrö	9	16
Vähäkyrö	9	17
Laihia	10	23
Mustasaari	10	15

Noina vuosina Laihialla oli useita 20-vuotiaita oppilaita.

Lopuksi voidaan mainita, että kouluylivhallitus unohti antaa kansakouluasetuksen 141 §:ssä mainitun johtosäännön.

2.2. Muutosesityksiä vuosina 1869 - 1882

Perusteellisesta ja monipuolisesta, siis erinomaisesta valmistelusta huolimatta uuden kansakouluasetuksen soveltajat jo muutaman vuoden kuluttua huomasivat asetuksen sanamuodon tarvitsevan muutoksia ja täydennyksiä.

Kansakouluasetuksen 4 §:n 6 mom. mukaan kouluylivhallituksen tuli joka kolmas vuosi kutsua maan opettajat yleisiin kokouksiin ja määrätä niiden keskustelukysymykset. Ensimmäisen parinkymmenen vuoden aikana niihin osallistui runsaasti myös koulun ulkopuolisia henkilöitä. Kokousten painetut pöytäkirjat sisältävät paljon arvokasta tietoa noiden aikojen kouluoloista ja osanottajien käsityksistä. (Ks. lähemmin : Taimo Iisalo : Yleiset kansakoulukokoukset 1869-1881. Kasvatuspillinen Aikakauskirja 1969 ss. 16 - 20 .)

Historiallinen ensimmäinen yleinen kansakoulukokous pidettiin Jyväskylässä 11-13.6.1869. Uusi Suometar antoi sen kokousselostuksille harvinaisen paljon palstatilaa numeroissaan 50 - 55 / 1869. Niin täällä kuin seuraavissakin kokouksissa pääaiheina olivat koulukäytäntöön liittyvät pedagogiset seikat, jotka sinänsä eivät liity tähän tutkimukseen.

I kysymys : Onko jo saatu kokemuksia kansakouluasetuksen 114-116 pykälissä mainituista lastenkouluista.

V kysymys : Onko asetuksen 108 §:n esittämä 42 viikon opetus aika sopiva ? Opettajat vastasivat, että vanhemmat aikovan yleisesti pidentävät lastensa kesälomaa kummastakin päästä. VI kysymys, KkA 120 §. Onko vahinkoa, jos tytöt ja pojat käyvät " yhtä haavaa samaa koulua " ? Ei ole.

XXIV kysymys. Kurinpitokeinot KkA 141 ja 96 §. Pitkä keskustelu, sekalaisia mielipiteitä. Enemmistö vaati ruum. rangaistusten poistamista, vähemmistö "antoi varoituksen".

Toinen yleinen koulukokous oli Jyväskylässä 14-15.6.-72. IV kysymys : Kouluun tulevat oppilaat, asetuksen 121 §:n määräykset oppiaineista. Huonosti valmistettuja oppilaita. XVIII kysymys, KkA 134 ja 117 §, opettajan palkat. Eikö ole kohtuutonta, että opettajattarien palkat ovat tavallisesti

ainoastaan $\frac{2}{3}$ tai puolet opettajan palkasta, vaikka edellisillä on usein raskaampi työ. Tämä pyrkimys samapalkkaisuuteen herätti kiihkeän keskustelun. Otettiin huomioon huoltovelvollisuus ja enemmistö piti tilannetta oikeana. (Tämä keskustelu mainittiin 1893 valtiopäivilläkin yleisen valitusvaliokunnan mietinnössä n:o 16 sivuilla 9 -15)

Kolmas yleinen koulukokous oli Jyväskylässä 17-19.6.75. XI kysymys Olisiko jonkinlainen koulupakko tarpeen? Tuli erittäin pitkä keskustelu, jossa esitettiin kovin erilaisia mielipiteitä. Useimmat tarkoittivat oppivelvollisuutta mutta jotkut muistivat myös kunnille velvoitteita.

Neljäs yleinen koulukokous oli Jyväskylässä 17-19.6.78. I kysymys. KkA 11 § Miten kansakoulujen tarkastus olisi järjestettävä? IX kysymys, KkA 117 § 3 kohta, kylmät kouluhuoneet. Ajanpuutteen vuoksi ei ehditty keskustella. VII kysymys, kansakoulun suhde aistiviallisten kouluun. Turun kuuromykkäinkoulun johtaja alusti. Erityisopetus.

Viides yleinen koulukokous Jyväskylässä 16-18.6.1881. X kysymys, sairausajan palkka. Mistä ylläpito ja hoito opettajalle, joka on sairastunut pitemmäksi ajaksi? Koko palkka menee viransijaiselle. Eikö olisi tarpeen perustaa sairausapukassa? Asetettiin valiokunta miettimään asiaa. Sen johtajana valtioneuvos Lindelöf, mukana kaksi naista, op. K. Verkko ja kolme miestä. Seuraavana päivänä valiokunta antoi mietintönsä todeten että naisopettajien kohdalla tilanne on toinen kuin miesten. Päätös: Kansakouluasetukseen olisi saatava lisäys, jonka mukaan sairastunut opettaja olisi velvollinen maksamaan vain osan palkastaan sijaiselle mutta saisi itse pitää loput.

XII kysymys Tarvitaanko lastenhoidon opetusta tytöille. KkA 121 §. Todettiin että opettajilla on jo muutenkin liikaa töitä, lisäksi metodi puuttuu. Op. A. Tarkkanen ehdotti terveystieteiden oppikirjan hankkimista, kun hänen mielestään ihmisruumin rakenteen tuntemus on tärkeämpi kuin lintujen ja kalojen.

XI kysymys KkA 117 § 3 kohta. Valituksia kuuluu usein. Ei ehditty taaskaan keskustella. - Selostaessaan kokousta Vaasan Lehti 48/30.6: Jyväskylässä ei kuule ruotsia muualla kuin kansakoulukokouksessa.

Maamme sanomalehdistössä julkaistiin varsinkin 1870-luvun loppupuolelta alkaen runsaasti artikkeleita, joissa arvosteltiin kansakoululaitosta ja esitettiin siihen korjauksia. Esimerkinomaisesti mainitaan tässä muutamia Uudessa Suometarsassa olleita kirjoituksia. 12/1872 op. A. Tarkkanen: Olisi perustettava opettajille leski- ja orpokassa. 32/1872 Johtokuntien olisi ilmoitettava vapaat opettajanvirat auki lehdistässä. 122 / 17.10.1873 Maallekin olisi saatava kansakoulun tarkastajia, jotta he järjestäisivät KKA 12 §:n mukaisia opastavia piirikokouksia. Kaupungeissa on jo tarkastajia. 125 / 24.10.1873 Kansakoulun oma lehti olisi tarpeellinen. 135 / 17.11.1873 op. Tarkkanen oli julkaissut Tampereen Sanomissa artikkelin leski- ja orpokassasta, US lainasi sen sieltä. 131 / 9.11.1874 op. Tarkkanen selvitteli kriittisesti kansakoulumme tilannetta ja teki parannusehdotuksia. US 122 / 13.10.1876 Kansakoulun oppiaineeksi olisi saatava myös kirjanpito, KKA 121 §.

Opettaja Kaarle Verkko kehittyi erittäin pontevaksi ja asialliseksi opettajaksi. Hänestä tuli 1893 opettajien oman ammattijärjestön ensimmäinen puheenjohtaja. Kolmen vuoden opettajakokemuksen perusteella tämä 26-vuotias opettaja laati Uuteen Suomettaren laajan esityksen tarvittavista asetuksen muutoksista.

Tähän otetaan vain pääkohdat esityksestä U S 129 / 30.10.1876. Toistakymmentä vuotta sitten saatiin KKA. Kauan on jo kuultu vaikeroimisia ja valituksia, että mainittu asetus sietäisi monta ei aivan vähäpätöistä muutosta. Tällaisia ääniä on ilmestynyt useissa maamme lehdistässä, mutta hallitus ei niistä piittaa. Annan tulevain valtiopäivämiesten mietittäväksi muutosta kaipaavat kohdat.

11 §. Kuhunkin läänin olisi saatava oma tarkastaja vakinaisella palkalla. Opettajan pitäisi kelvata tuohon virkaan. Tarkastajan on oltava kansallismielinen, osattava hyvin suomea. 24 §. Seminaarissa olisi opetettava valtiolakimme.

- 44 §. Seminaarin opettajat eläkkeelle jo 25 palvelusvuoden jälkeen.
- 50 §. Seminaariin pääsyehdoksi ylh. kansakoulun suoritus.
- 131 §. Opettajanvaali, virkavala, vahvistuskirjamaksut
- 132 §. Sairastuneelle opettajalle puolet palkastaan.
- 134 §. Opettajille 200 mk palkankorotus.
- 135 §. Jo 25 v. palvelun jälkeen opettajalle eläke, jonka suuruus on hänen loppupalkkansa.
- 136 §. Kurinpitosäännöksiä on tarkistettava.
Jos juopunut kyläläinen tulee luokkaan rähisemään, hänelle on voitava määrätä sakkoa.
- 138 §. Uusia oppilaita otetaan vain kerran vuodessa.
- 139 §. Kouluun tulevan oppilaan ikä 10 - 14 v.

Lisäksi op. Verkko esitti suuren joukon muitakin muu-
toksia, jotka eivät suoranaisesti liity asetukseen. Näin

1. Valtio maksakoon op.palkan kokonaan
2. Oppimis- eli opettamispakko saatava
3. Oppilaat saatava säännöllisemmin tulemaan kouluun
4. Koulujen lukumäärä riippumaan väestön suuruudesta
5. Iltakouluja järjestettävä koulusta pois päässeille
6. Opetusvälineitä on saatava lisää
7. Opettajain leski- ja orpokassalle olisi myönnettävä
tuntuva alkupääoma
8. Opettajat pikkukoulujen (kiertokoulujen) tarkastajiksi
9. Valtiolta saatava opettajille matkarahat op.kokouksiin
10. Kouluylhallituksen on lopetettava jokavuotinen urkki-
minen opettajan käytöksestä. Se on alentavaa.
11. Opettajat olisi oikeutettava valitsemaan edustajia val-
tiopäiville. Nyt on opettajan yhteiskunnallinen asema
maassamme heikko. Ehdotuksiani olen hyvin harkinnut.

Tark. V. P. esitti US 16 / 7.2.1879 epäkohtia

1. Kansakouluun otetaan liian oppimattomia oppilaita
2. Eräissä kouluissa jätetään oppikursseja pois
3. KkA 138 §. Kouluun otetaan oppilaita kaksi kertaa ,
jopa useamminkin vuodessa. Huono tapa.
4. Monesta koulusta vielä puuttuvat täydelliset korke-
ammat luokat. On vain 1. ja 2. luokka.
(Huom. Eihän missään oltu määritelty tässä vaiheessa
luokkien oikeaa lukumäärää !)

Kansakoulu-lehden päätoimittaja, lehtori Olai Wallin kommentoi tuota V.P:n artikkelia lehdessään 4 / 15.2.1879. Hän toi esiin uusia puolia V.P:n esittämistä epäkohdista.

Vuonna 1875 Kansakoulu-lehti käsitteli numerossaan 7 koulukurin käyttämistä asetuksenmukaisesti ja numerossa 15 kansakoulujen tarkastustoimintaa.

Kun kouluylhallitus ryhtyi kesällä 1874 määräämään sivutoimisia paikallistarkastajia (US 72 / 22.6.74 On jo määrätty 22 tarkastajaa, vrt. US 85 / 24.7.74), tarkastajat ryhtyivät kutsumaan opettajia piirikokoukseen käsittelemään koulutoimen aktuelleja ongelmia. Kansakoulu-lehti 1876 julkaisi sivuilla 123-124 laajan selvityksen uusista tarkastajista. Samassa lehdessä oli kuvaus Oulussa 28.6.1876 pidetystä kokouksesta, jossa oli todettu, että KkA 125 §:n mukainen lukuvuosi on pohjoisen oloissa liian pitkä. Ilmajoen piirikunnan opettajat olivat kokouksessaan 8.8.1876 käsitelleet mm. tyttöjen ja poikien yhteisopetusta sekä virkavalan tekemistä. Tarkastaja oli vaatinut valasäännöstä noudatettavaksi.

Seuraavana vuonna tuo lehti selosti Hämeenlinnassa 3.1.1877 pidettyä Etelä-Hämeen tarkastuspiirin opettajakokousta. I kysymys : Onko kouluissamme kaikin puolin seurattu Armolli-sen kansakouluasetuksen säännöksiä ja jos ei ole, niin mitkä ovat siihen syyt ? Opettajat kertoivat vaikeuksistaan. Varmaan heitä suuresti lohdutti tarkastajansa toteamus : On m a h d o t o n t a kaikissa kohdissa Arm. asetusta seurata, etenkin oppilaiden sisäänottamisessa ja lukukausien pituudessa. - Tyttöjen ja poikien yhteisopetus hyväksyttiin.

Ilmajoen piirikunnan opettajakokouksessa Laihialla 5.9.1878 oli tarkastaja Hällforsin kanssa asioita tuumaillemassa kahdeksan miesopettajaa ja kolme naisopettajaa. Maakunnan vanhimman koulun opettaja sieltä puuttui.

I kysymys : Mitkä ovat oppikurssit päästötodistusta varten ? Kokous teki asiasta yksityiskohtaisen päätöksen.

II kysymys : Kuinka pitkällä ajalla tuo kurssi voidaan suorittaa ? Esitettiin 4 vuotta, 3 vuotta mutta op. J. Ollila oli sen suorittanut Laihialla yhdessä vuodessa. Kokouksen päätös oli : Kolmessa vuodessa kurssi suoritetaan.

Lisäksi keskusteltiin luokan oppilasmäärästä. Jo 30 oppilasta

riittäisi, mutta otetaan asetuksen mukaiset 60, jotta enemmän lapsia pääsisi kouluun. Jos syksyllä tulee tarpeeksi, ei enää talvella oteta (vaikka asetus antaisi siihen oikeuden) Tyttöjen ja poikien erillisopetus ei ole tarpeen. Kiertokoulut on muodostettava KkA 114-115 §:n mukaisiksi. Lopuksi päätettiin että koulussa on laulettava virsiä ja isänmaallisia lauluja, mutta Wächterin kirjan koululaulut ovat sopimattomia, kun ne ovat vain rakkaus- ja rekilauluja. (Näin selosti koukosta Kristiinassa ilmestynyt lehti Ahti 28 / 14.9.1878)

Kansakoulu-lehti joutui 1879 kertomaan kahdesta ikävästä tapauksesta, eräs opettaja oli parannellut todistustaan ja toinen oli tarkastajan esityksestä erotettu virastaan.

Suoniemen koululla 13.6.1879 pidetyssä opettajakokouksessa oli päätetty, että oppilaita otetaan vain syksyllä. Siellä oli myös pohdittu mielenkiintoista kysymystä johtokunnan ja opettajan suhteista. Monenlaisia kokemuksia esitettiin.

Tarkastaja oli järjestänyt Lammilla 1.9.1879 piirikokouksen. Siellä oli todettu, että poikia ja tyttöjä voi opettaa yhdessä (vaikka asetus oli siitä toista mieltä).

Opettajat eivät olleet tyytyväisiä paikallistarkastajien toimintaan. Kansakoulu-lehti 1880 julkaisi tarkastuksen parantamisesta artikkelit (4/16.2.80 ja 24 / 15.12.80) Laihian kansakoulunopettaja K. H. Kahra oli kääntynyt lestadiolaiseksi ja hän julkaisi näistä ns. hihhuleista pitkän artikkelin (Kansakoulu 22 / 15.11.1880). Toimitus huomautti, että monia opettajia oli jo liittynyt heihin !

Karjalohjan pappilassa 13.7.1880 pidetyssä opettajakokouksessa käsiteltiin KkA 124 §:n mukaista pikkulasten koulua ja päätettiin että uusia oppilaita otetaan kansakouluun vain syksyllä.

Huittisissa 17.6.1880 pidetyssä opettajakokouksessa todettiin että johtokunnat ja tarkastajat eivät noudata KkA:n säännöksiä opettajainvaaleissa. Lisäksi siellä oli esillä harvinainen kysymys : Miten estetään, ettei johtokuntiin valita oluenmyyjiä ? Asia oli vaikea hoidettavaksi.

Pohjolan opettajat olivat taas koolla Oulussa 25.8.1880. Päätettiin että oppilaita otetaan vain syksyllä, koulun kurinpitokeinoista keskusteltiin, lukuvuoden pituus lyhyemmäksi.

Kansakouluasetuksen 131 §:n mukaan opettajan tuli koevuosien jälkeen johtokunnan edessä juhlallisesti tehdä virkavala. Pitkän valankaavan alku oli näin : Minä N.N. lupaan ja vannon Jumalan ja Hänen pyhän evankeliuminsa kautta aina tahtovani ja pitäväni olla Hänen Keisarilliselle Majesteettilensa ALEKSANDER Toiselle, koko Venäjänmaan Keisarille ja Itsevaltialle, Puolanmaan Tsaarille, Suomen Suuriruhtinaalle y.m., y.m., y.m., ja Hänen Keisarillisen Majesteettinsa Perintöruhtinaalle ja korkeasti rakastetulle Pojalle, Hänen Keisarilliselle Korkeudellensa, Cesarevitsille ja Suuriruhtinaalle Aleksander Aleksandrovitsille sekä Keisarilliselle Huoneelle kuuliainen ja uskollinen, niin että minä Hänen Keisarillisen Majesteettinsa ja maan etua ja parasta olen kaikella muotoa hakeva, edistävä ja puoltava.

Nimimerkki K.H. K (kenties op. K.H. Kahra Laihialta) kirjoitti virkavalasta ja kansakoulunopettajista (US 131 /2.11 1880 lisälehti) laajan artikkelin. Miten laimeasti asetuksen määräystä virkavalasta on noudatettu, sen tuntee jokainen. Mikä on siihen syynä ? Kouluylivaltio kyllä antaa lainmukaisia muistutuksia johtokunnille, vaan jättää lailla pakoittamatta vastahakoisuuden. Ei se ole tehnyt väärin. On hyvä, että kansakoulua koskevat määräykset vähitellen valkenevat. Kansaa ei voida syyttää virkavalan unohtamisesta. Jos kunnat saisivat siitä päättää, se lopetettaisiin. Huolimattomuus lankee johtokunnan ja meidän opettajien päälle. Johtokunnat surkoavat valanteen ohessa opettajille annettavan valtakirjan maksuja ja ne joko luottavat opettajan uskollisuuteen ja rehellisyyteen tahi ovat muuten vähähuoliset asian arvosta. Opettajat eivät yleensäanna virkavalalle muuta arvoa kuin sen ohessa saavat valtakirjan virkaansa ja pääsevät siten nakkelulle joutumasta. Jos he valaa haluaisivatkin, on heidän sopimatonta sitä vaatia.

-Sitten kirjoittaja meni uskonnon alalle ja tämä seikka viittaa op. Kahraan. Rivien välistä voi lukea kirjoittajan salaisen mielipiteen : Kun kaavassa ovat nuo cesarevitsit ja aleksantrovitsit, niin oppimattoman johtokunnan puheenjohtajan kieli menee solmuun kaavaa edellä lukiessa !

Kuuliaisena alammaisena K.H.K. ei ottanut kantaa, pitäisikö asetusta muuttaa ja sääliä opettajia rahanmenon vuoksi. Määräyksen poistamista hän hengessään ajatteli.

Esivalta puolestaan piti valaa tärkeänä ja tehosti siihen liittyvää juhlallisuutta, koska 7.3.1893 annetulla julistuksella määrättiin, että vala on tehtävä tarkastajan ja johtokunnan edessä. - Olen lukenut 32 kansakouluhistoriaa, mutta vain yhdessä niistä puhutaan valan ottamisesta.

Tohtori G. F. Lönnbeck kritikoii kansakouluasetuksen 119 §:n sisältöä laajassa artikkelissaan (Tidskrift af Ped. För. 1882 ss. 297 - 308). Hän aloitti kirjoituksensa näin : Enemmän kuin yhdessä suhteessa on pykälä 119 eräs kansakouluasetuksen merkillisimmistä pykälistä.

Hän pahoitteli vuoden 1873 koulujen perustamisen rajoitus - päätöstä ja selvitteli uusimpia senaatin antamia päätöksiä koulujen perustamisesta. Erikseen hän selvitteli yksityisten oikeutta perustaa silloisissa oloissa uusia kouluja, vielä hän tutkisteli yksityisen koulupiirin suhdetta kuntaan esim. verotukselliselta kannalta.

Vaasan kaupunginvaltuusto anoi tammikuulla 1875 lupaa saada pitää naisopettaja työssä poikakansakoulussa.

Kouluhallitus tietysti yritti noudattaa kansakouluasetusta aivan kirjaimellisesti. Esim. 17.4.1873 se ei puolta - nut valtionapua Heinäveden Kermon sahalle perustetun kansakoulun opettajanpalkkaukseen, koska sinne oli tulossa kovin vähän oppilaita, vrt. KkA 118 §. Ja 18.12.1873 ei puollettu valtionapua Multian kappelin ylhäisemmälle tyttökansakoululle, koska alkuopetuksesta oli annettu puutteelliset tiedot, vrt. KkA 117 §.

Kouluylhallitus teki jatkuvasti esityksiä senaatille asetuksen johdosta. Esim. 27.10.1874 KkA 131 §:n johdosta, mutta senaatti antoi 12.3.1875 kielteisen päätöksen. Huhtikuussa 1876 kouluylhallitus ehdotti opettajain palkkojen korottamista 200 markalla, mutta senaatti ei hyväksynyt. Antaessaan virallisen kertomuksen kansakoululaitoksemme tilasta 1871-72 kouluylhallitus lausui suotavaksi, että kühunkin läänin tulisi kansakouluntarkastaja. Kirjeellään 258 / 12.3.1880 kouluylhallitus esitti muutoksia KkA 118 ja 129 pykälisiin, pöytäkirja perj. 12.3.80 pykälä 17.

Pysyäkseen kulloisestakin tilanteesta selvillä kouluylhallitus (U. C) lähetti tarkastajille esim. kiertokirjeilään 29 / 15.1.1877 ja 46 / 9.2.1878 tiedustelun, opettaanko piirin kouluissa kaikkia KkA 121 §:ssä mainittuja oppiaineita. Tarkastajien vastaukset sekalainen kokoelma !

2.3. Asetusta muutetaan vuosina 1869-1882

Edellä olemme nähneet muutamia välähdyksiä kansakoululaitoksemme arkipäivän elämästä 1870-luvulla ja uuden asetuksen soveltajien mielipiteistä. Rajoitetun sivumäärän takia tässä voidaan vain lyhyesti mainita, millaisia muutoksia asetukseen tehtiin tai mitä sitä täydentäviä säännöksiä annettiin. Otettiinkö kaikki muutosehdotukset huomioon ?

Historiallinen ensimmäinen muutos koski KkA 26.pykälää, seminaarin lukuvuosi. Keis. Julistus 15.7.1869 vihko 17.

Erittäin tärkeä tapaus oli Keis. Jul. 24.11.1869 vihossa 29 koulutoimen ylihallituksesta. " Kun uudessa Kirkkolaissa säädetään, että Kouluylhallitus on Tuomiokapituleista eroitettava, ME olemme hyväksi nähneet Armossa määrätä, että Ylihallitus Suomen koulutoimelle pitää asetettaman. " Tässä asetuksessa oli 20 pykälää (Kirkkolaissa 30 / 6.12.1869 oli peräti 461 pykälää). Kouluhallitusasetusta muutettiin siten 12.8.1874, 30.5.1884, 2.8.1918 ja 10.3.1924.

Näin kansakoulut joutuivat maallisen hallinnon alaisiksi ja muutos oli periaatteessa erittäin huomattava. Merkittisel-tä tuntuu, että tämän erikoisasetuksen lisäksi kouluylhallituksesta oli pykälää 1866 kansakouluasetuksessa ja 1872 Koulujärjestyksessä. Ne täydensivät toisiaan.

Seminaarien lukumäärää jouduttiin lisäämään. Jottei tarvinnut pelätä kielipuolueiden välistä eripuraa näissä asioissa, annettiin 17.5.1871 vihko 15 julistus kahden ruotsinkielisen seminaarin perustamisesta. Tammisaareen naisille ja Uuteenkaarlepyyhyn miehille. (1879 seminaari Kymölän taloon Sortavalaan.)

30.11.1871 Keis. Jul. (vihko 36) opetuskieli kansakouluissa on väestön kielen mukainen.

Toisen kerran kansakouluasetukseen puututtiin 13.3.1873 ann. Keis. Jul. vihko 10 näin : Koska säädöt osoittivat kansa-

koulumäärärahoja vuosiksi 1873-1877 sillä ehdolla, ettei yhdellekään kunnalle tästedes anneta rajattomasti rahanmääräyksiä sen kansakouluihin, olemme ME muuttamalla KkA 119 §:n niin että tästedes on hallituksen tutkittava ja päätettävä, saako kunta, jolle jo on myönnetty palkka-apua kansakoulun opettajalle, vielä uusille opettajille tuota avustusta.

Vrt. US 44 / 16.4.1873. - Tämä koulumme kehitykselle niin kohtalokas päätös kumottiin vasta 7.4.1883 annetulla julistuksella (vihossa 19 s. 1)

Täydennystietoja Keis. Jul. 20.1.1874 (vihko 4) likeypi selitys KkA 67 §:n noudattamisesta kurinpidossa.

Uudenkaupungin kansakoulun johtokunta oli tiedustellut kouluylivaltuutukselta, kuinka paljon opettaja joutuu maksamaan KkA 131 §:n mukaisesta valtakirjasta. Kouluylivaltuutus tiedusteli senaatilta, joka 12.3.1875 antoi vastauksen, joka julkaistiin vihossa 9 / 1875. Tämä päätös taas tarkistettiin 20.1.1881 annetulla julistuksella (vihko 5). On maksettava 2 % karttapaperimaksua ja 2 % v. 1689 määrättyjä sotilashuonemaksuja laskettuina opettajan 600 mk ja opettajatteren 400 markan palkasta.

Julkisuudessa valitetut eläkeasiat olivat esillä vihossa 3 / 1877. 18.1.1877 ohjesääntö naisopettajien eläkkeestä ja tieto kansakoulunopettajien leski- ja orpokassalle myönnetystä 200 000 markan valtionavustuksesta.

Säädyt olivat myöntäneet 30 000 mk käsityöopetuksen edistämiseksi kansakouluissa. Vihossa 30 / 1879 on senaatin kirje 11.12.1879 tuon rahan jakamisesta.

(Koulutoimen ylivaltuutus totesi 1.10.1879 johtokunnille lähettämässään kiertokirjeessä, että useassa tapauksessa ei ole noudatettu KkA 130, 131 ja 133 pykälien säännöksiä.)

Kansakoulunopettajien leski- ja orpokassan 45 pykälää käsittänyt ohjesääntö vahvistettiin 11.3.1880 (vihko 7)

29.9.1880 annettu julistus (vihko 30) teki muutoksen KkA 118 ja 129 pykälisiin. Vakinaseksi opettajaksi maaseudun kansakouluun saatiin tästedes ottaa vain seminaarin täyden kurssin suorittanut henkilö.

Vuonna 1881 ei asetuskokous sisältänyt mitään kansakouluista, mutta tuolloin ylivaltuutus antoi mallikurssit.

Keis.Maj. Arm. Julistus 4.5.1881, joka koski asevelvollisuuslain 32 ja 90. pykälissä mainittuja opinnäytteitä, oli erittäin tärkeä myös kansakoulun osalta, koska kouluylhallituksen silloisen käsityksen mukaan " tuon julistuksen 2 §:n säännös oli ainoa, mitä siihen asti oli laissa säädettyä siitä tietomittasta, joka on katsottava ylemmän kansakoulun oppimäärään kuuluvaksi ".

Voimme todeta, että tänä ajanjaksona vain vähäisiä muutoksia tehtiin kansakouluasetukseen, mutta sitä täydentäviä määräyksiä annettiin kyllä runsaasti.

2.4. Muutosesityksiä vuosina 1883-1900

Yleiset kansakoulukokoukset olivat etenkin kansakoulunopettajien yleisinä mielipiteenilmaisupaikkoina. Niissä lausuttiin monenlaisia mielipiteitä, kun osanottajiakin oli koulun ulkopuoleltakin. Mutta senaatin kirje 22.5.1890 rajoitti osanottajamäärää, vain opettajat ja tarkastajat ovat tästedes oikeutettuja niihin menemään.

Kuudes kokous pidettiin ensi kerran Jyväskylän ulkopuolella eli Kymölän seminaarissa Sortavalassa 16-18.6.1884.

II kys. Olisiko muutettava KkA 120 §:n säädöstä tyttöjen ja poikien yhteisopetuksen kieltämisestä ?

XVII kys. KkA 134 § Opettajain palkkojen korottaminen

XVIII kys. KkA 135 § Eläkkeen saaminen, parantaminen

XIX kys. KkA 117 § 3 mom. Eikö olisi laadittava täydellinen luettelo, mitä kunnan on koululle laitettava.

Tark. A. Berner piti laajan alustuksen aiheesta ja kokous totesi, että tarkistuksia tarvitaan.

Seitsemäs kokous pidettiin 16-18.6.1887 Tammisaaressa. KkA 121, 124 ja 127 pykälät olivat keskustelun kohteina. Opettajien lähtö- ja tuloaika (muuttoaika) olisi määrättävä elokuun 1. päiväksi.

Kahdeksas kokous pidettiin 17-19.6.1890 Jyväskylässä.

I kysymys. KkA 14 §. Naiset on kelpuutettava johtokuntaan.

Asetuksen sana miehet muutettava henkilöt.

II kys. KkA 118 §. Opettajan palkka viran lakkauttamisen jälkeen.

VII kys. Miesop. ja naisopettajien sama palkkaisuus.

X kys. Saako opettaja, joka uskonnolliselta vakaumukseltaan kuuluu johonkin valtiokirkon opista poikkeavaan uskonlahkoon, olla opettajana kansakoulussa, jonka oppilaat tunnustavat valtiokirkon oppia ?

Yhdeksäs kokous pidettiin 13-15.6.1893.

I kys. Olisiko yleisen koulupakon säätäminen tarpeen ?

IV kys. Opettajat hakevat samaan aikaan useita virkoja.

XIX kys. KkA 134 §. Opettajien palkankorotuksia on lisättävä

Kymmenes kokous järjestettiin 15-17.6.1896.

I kys. Oppilaiden kurinpito. Aiheesta syntyi valtavan pitkä ja monisäikeinen keskustelu

IV kys. KkA 142 §. Oppilaiden lukukausimaksut. Niitä ei kannatettu, mutta kuitenkin opettajille olisi korvattava niiden mukana menevä markka / opp.

XII kys. KkA 135 §. Opettajien eläkeoikeus

XVI kys. Köyhien oppilaiden koulunkäynnin avustaminen.

Keskustelussa huomautettiin siitä, että monet koulut rikkovat asetuksen 142 pykälää, sillä 254 koulua (niistä 20 Vaasan läänissä) eli 22 % maamme kouluista ei kannata oppilailta lukukausimaksua.

Yhdestoista kokous pidettiin 15-17.6.1899 Vaasassa.

I kys. Miten koulujen paikallishallinto olisi järjestettävä? Laajan keskustelun jälkeen tehtiin päätös: Joka koululle oma johtokunta, mutta lisäksi kouluvaliokunta käsittelemään kaikkien koulujen yhteisiä kysymyksiä

XIII kys. Onko mitään muistuttamista sitä epäterveellistä tapaa vastaan, että oppilaat toimittavat kouluhuoneiden siivouksen ja lämmittämisen?

Kahdestoista kokous 12-14.6.1902 Kuopiossa. Siellä keskusteltiin opettajien luontaiseduista, huonoista eläkeistä ja tark. Hj. Basilier alusti koulukeittoloista.

Vuonna 1885 aloittivat toimintansa läänien piiritarkastajat. Heinäkuun 1. päivänä he astuivat uuteen virkaansa ja jo 3-4.9 he olivat kouluylihallituksen kutsusta Helsingissä neuvottelemassa. Käytännön järjestelyt olivat tietysti eniten esillä. Karstulan kunta Vaasan läänistä siirrettiin Mikkelin läänin tarkastajalle. Pöytäkirjaa ei painettu.

Kansakouluntarkastajien toinen kokous pidettiin Helsingissä 28.1 - 1.2.1890. Esillä oli 25 kysymystä. Tämänkään kokouksen pöytäkirjaa ei ole painettu.

Heti ensimmäisenä päivänä kokous valitsi keskuudestaan valiokunnan käsittelemään ylhäisemmän kansakoulun ja yksityisen kansakoulun perustamiseen liittyviä seikkoja, siis KkA 117 ja 119 pykälien selvitystä

Keskustelun jälkeen hyväksyttiin viikkotuntien vähimmäissi määräksi opettajalle 34 tuntia ja opettajattarelle 30. Eräiden oppiaineiden poisjättämisestä ei sallita, koska aseetus on siltä osin hyvin selvä. Oppikirjojen hankkimisesta syntyi vilkas keskustelu.

KkA 136 §. Kurinpito opettajaa vastaan. Pykälää olisi tarkistettava, sopiva välirangaistus olisi saatava.

KkA 123 §. Koulut lyhentävät opetusaikaa laittomasti

KkA 130 §. Opettajanvaalit. Pykälää olisi tarkistettava siinä oleva sana kutsumus olisi vaihdettava vaali.

Keskustelua oli myös opettajien sijaisista, heidän palkastaan sekä opettajien sivutointen rajoittamisesta.

Kansakouluntarkastajien kolmas kokous pidettiin Helsingissä 26-29.11.1894. Pöytäkirja on painettu. Kun edelliskokouksessa oli ollut vain kahdeksan tarkastajaa, niin nyt heitä oli jo 12. He olivat koulutukseltaan: 1 tohtori, 1 asessori, 1 sotarovasti, 1 pastori, 2 lehtoria, 3 fil. maisteria ja 3 kansakoulunopettajaa. Heistä tark. A. Oksanen oli ikävässä tilanteessa, kun hän edelliskuulla oli tehnyt Laukaalla konkurssin (varat 214 000 mk ja velat olivat 184 000 mk. Pohjalainen 119 / 11.10.1894)

Jatkokursseja kannatettiin kouluihin. Johtokunta on valittava myös yksityiseen kouluun. KkA 122 § , pyydettiin kouluylivaltuutukselta kiertokirjettä siitä, mitkä opetusvälineet ovat koulussa tarpeellisia. Apuopettajan ottamisessa KkA 128 § on riittävä. Sijaisen palkka, hän saakoon kolme neljäsosaa valtion palkasta ja asunnon.

KkA 130 §. Vaali vakinaiseen virkaan ennen 1.7. Jos opettaja hakee samanaikaisesti useampia virkoja, ilmoittakoon siitä hakemuksessaan. KkA 138 §. Oppilaita otettakoon kouluun vain yhden kerran vuodessa, syksyllä.

KkA 117 § 3 mom. Koulun tarpeelliset ulkohuoneet ovat aitta, kellari, navetta, lato, sauna, puuvaja, makki, kaivo ja leipomauuni. (Kansakoulukomitea ehdotti lokakuulla 1919 näiden lisäksi vielä :sikolätti .)

KkA 136 §. Eikö olisi syytä poistaa tuosta kohdasta kielto valittaa tuomitusta varoituksesta. Ainakin tarkastajalla pitäisi olla oikeus valittaa siitä. - Tarkastajien viirat olisi jo asetettava vakinaiselle kannalle.

KkA 142 §. Ovatko kunnat oikeutettuja vapauttamaan varakkaitakin oppilaita lukukausimaksuista ja eivätkö ne ole velvollisia, kun näin tapahtuu, korvaamaan koulun rahastolle ja opettajalle näin syntyneen vahingon? Päätös: Maksuttoman kansanopetuksen tarjoaminen on kyllä pidettävä todisteena olojemme kehittymisestä. Mutta se ei ole sopusoinnussa kansakouluasetuksen kanssa. On arveluttavaa kasvattaa kansa ottamaan kaikki lahjaksi. Siis vastaus on kielteinen. Tark. Borg: Jos kunnat ovat myöntäneet opettajalle tavalista suuremman palkan, ne saisivat luopua lukuk.maksuista. Tark. Lindqvist ei halunnut ottaa osaa päätökseen. Opettajien palkan ikälisämääräyksiä olisi muutettava. Kun opettajanpalkka haetaan lääninrahastosta, tulisi koulun kannattajan (eikä opettajan) suorittaa hankinnasta aiheutuneet kustannukset.

Vanha opettaja Antti Tarkkanen Laihialla valmisteli itseään eläkkeelle siirtymiseen 1890. Runsaan kokemuksensa perusteella hän laati " pedagogisen testamenttinsa " Vaasan Lehteen. Hän julkaisi 4-osaisen sarjan Toivomuksia ja parannuksia kansakoulun alalla.

Ensimmäinen osa julkaistiin VL 87 / 29.10.1890. Hän totesi, että vuoden 1866 kansakouluasetukseen jäi paljon puutteita. Ulkomailta omaksutut kaavat eivät sovellu tänne meille. Nyt on saatu useita kansakoulunopettajia valtiopäiville ja he toivottavasti yrittävät siellä saada korjauksia.

Opettajien kurinpitoa koskeva 136 § on liian raaka. Opettaja voidaan sen mukaan "enemmittä tempuitta " karkoittaa virastaan. Eivät opettajat eivätkä johtokunnatkaan ole vailla puutteita. Turhien luulojen vuoksi nyt saatetaan op. erottaa virastaan.

Ellei opettajalla silloin ole valtakirjaa, hän ei saa valittaa erottamispäätöksestä. Ylihallitus luottaa liiaksi tarkastajiin. Opettajalle olisi annettava valitusoikeus senaattiin saakka. Rangaistusasteikkoa olisi lisättävä. Heti joutuu pois viralta. Ei muitakaan virkamiehiä niin rangaista. Olisi keksittävä väliaste kansakouluasetukseen. Sellainen voisi olla esim. puolen vuoden palkan menetys.

Sarjan toinen osa julkaistiin VL 90 / 8.11.1890. Se koski KkA 131 pykälää, valtakirjan myöntämistä. Lehdissä oli äskettäin ollut kuvaus, miten naapurikunnan opettajalle ei annettu valtakirjaa. Hänen on nyt mahdoton saada virkaa muualtakaan. Pykälän sanamuotoa on tarkistettava. Johtokunnan esimies asettakoon virkaan sellaisen opettajan, joka innolla ja huolella on virkansa hoitanut.

Sarjan kolmas osa julkaistiin VL 91 / 12.11.1890. Se käsitteli opettajien pieniä palkkoja, joista hän muuten oli jo monta kertaa aikaisemminkin kirjoitellut. Viimein 1886 säädetyt korottivat opettajien palkkoja. Ne odottivat että myös kunnat olisivat niitä korottaneet. Ennen opettajan kunnalta saama palkka oli n. 400 - 500 mk mutta nyt uusissa kouluissa vain n. 200 - 300 mk. Valtio saisi maksaa koko rahapalkan, n. 1000 mk ja kunta antaisi asunnon ja maan. KkA 135 § olisi eläkkeiden osalta muutettava. Sopiva olisi säädös, että 15 vuoden palveluksen jälkeen saisi koko alkuperäisen palkkansa ja 25 vuoden palvelun jälkeen myös kaikki ikälisät ent. palkan lisäksi. Vanhat opettajat ovat viroissaan liian vanhoiksi, kun heidän tulonsa pienenevät eläkkeelle siirryttyä. Silloin opettaja menettää puolet entisestä palkastaan, kun kunnan osuus jää pois. Palkankorotus (ikälisä) olisi ehdottomasti annettava eläkeläiselle.

Ja sitten neljäs osa julkaistiin VL 92 / 15.11.1890. Siinä Tarkkanen käsitteli sekalaisia asioita. Kunnat olisi pakotettava perustamaan lisää kouluja. Hyviä kuntia ovat olleet tässä mielessä Orimattila, Espoo, Saarijärvi, Isokyrö ja Lapua. Joka kuntaan olisi saatava koulu jokaista 1000 asukasta kohden. Lapsille olisi säädettävä oppivelvollisuus. Olisi pyrittävä 2-opettajaisiin kouluihin. Kun kansa vuosittain uhraa n. 20 milj. mk väkeviin juomiin, kyllä se saisi saman uhrata kalleimman omaisuutensa, lasten, sivistämiseen.

Kun päätoimiset tarkastajat aloittivat työnsä, niin vuodesta 1886 lähtien heidän johdollaan järjestettiin asiarikkaita piirikokouksia ja luonnollisesti silloiset sanomalehdet antoivat runsaasti palstatilaa kokousselvittelyille.

Niinpä Vaasan läänin ensimmäinen tarkastaja, fil.maist. K. W. Forsman järjesti Seinäjoella 27-28.4.1886 tuollaisen tilaisuuden, jonne kaikki opettajat olivat saapuneet. Kun tarkastaja oli entinen oppikoulun rehtori, hän halusi saada tilaisuuteen peräti viisi näytetuntia. Opettajat ensin vastustivat niitä, mutta myöntivät lopuksi.

Vaasan Lehti julkaisi (37/8.5 - 46 / 9.6.1886) koko pöytäkirjan laajan lukijakuntansa tutkittavaksi. Sen mukaan aiheina olivat etupäässä puhtaasti pedagogiset seikat. Ensisiksi pohdittiin, kuuluuko ns. pitkän katekismuksen lukeminen kansakoulun oppimäärään. Mutta 11. kysymys oli toisenlainen : Onko noudatettava poikkeuksetta asetusta, joka kieltää ottamasta luokkaan enempää kuin 50 oppilasta ? Tarkastaja sanoi löytäneensä joistakin luokista 60 oppilasta eikä ollut jyrkästi vastustanut opettajaa !

Kouluylivaltuutuksen mielestä 1886 olisi lainsäädäntöön pitänyt saada tarkistuksia seuraaviin kohtiin :

1. Kuinka kauan op.virkka saa olla väliaikaisen hoidossa
2. Vaalipykälä 129 olisi muutettava vastaamaan valtion ja kirkon säännöksiä vaalista
3. Opettajien muuttopäivä olisi määrättävä
4. Johtokunnan ja opettajan kuolinpesän suhde opettajan kuoleman jälkeen olisi määriteltävä
5. Kuka määrää opettajan virkavapauden aikana sijaisen palkan ?
6. KkA 132 §. Kuinka suuri sijaisen palkkio olisi ?
7. KkA 128 §, 117 § Apuopettajan kohtuullinen palkka
8. Uuden koulupiirin muodostamisen ehdot
9. KkA 119 §. Yksityspiirin suhde kunnan yhteiseen kouluun ja sen koulukassaan. Näistä asioista on syntynyt monia oikeudenkäyntejä.
10. Olisi saatava paremmin tehtyjä, tarkoituksenmukaisia ja halpoja oppikirjoja. (Tämä kohta ei koskenut tietenkään asetusta.)

2.5. Asetusta muutetaan vuosina 1883-1900

- KKa 135 § opettajien eläkkeiden määrääminen, 28.6.1883/ 35
- KKa 11 §. Piiritarkastaja jokaiseen läänin, 30.5.1884 /10
- KKa 134 §. Opettajien palkkoihin 200 mk korotus, 19.3.1886 /6
- KKa 135 § kumottiin 5.8.1886 / 27 , kun silloin annettiin
asetus opettajien eläkkeistä myös kaupungeissa
- KKa 116 § muutos, vain joka 5:s vuosi , 5.8.1886 / 27
Arm. Julistuksella 11.2.1886 / 4 muutettiin
- KKa 50 §. Vain kansakoulun käynyt pääsee seminaariin
- KKa 118 §. Jo 8-vuotiaat pääsevät ylempään kansakouluun
- KKa 120 §. Poikien ja tyttöjen yhteisopetus laillistettiin
Luokan korkein oppilasluku alennettiin 60 - 50
- KKa 123 §. Koulun lukuvuosi lyhennettiin 42 - 36 viikoksi
- KKa 124 §. Koulun lukuvuoden alku ja loppu muutettiin
- KKa 127 §. Koulun naisopettajasta uudet määräykset
- KKa 139 §. Kouluun tulevan ikä muuttui 8 - 12 v. välillä
- KKa 57 §. Seminaarin opettajain kokous, 24.2.1887 / 5
- KKa 104 §. Yhteisopetus kaupunkien kouluissa, 27.6.89/26
- KKa 112 §. Kansak. ohjesääntö kaupungeissa, 28.6.90 /17
- KKa 129 §. Tarkemmat ohjeet opettajavaaleista, 28.6.90/17
- KKa 11 §. Neljä uutta piiritarkastajaa, 14.12.1892 /45
Arm. julistuksella 7.3.1893 / 9 muutettiin
- KKa 12 § 6 kohta, tark. antaa vuosikertomuksen 30.9
- KKa 14 §. Johtokuntaan valitaan henkilöitä (mies)
- KKa 16 § 8 kohta, vuosikertomus annettava 30.6 mennessä
- KKa 109 § Kouluopetusta tehostettiin kaupungeissa
- KKa 112 §. Myös kaupungeissa on noudatettava 116 ja 131 §
- KKa 118 §. Lakkautuspalkka opettajille
- KKa 121 § Koulun opetusaineet, sanontoja tarkistettu
- KKa 131 §. Opettajan valtakirja ja virkavala
- KKa 136 §. Kurinpito, lisää rangaistuksia, valitusoikeus
- KKa 139 §. Kouluun tulevan oppilaan ikä nyt 9-12 vuotta
- KKa 51 § Uusi kaava lääkärintodistuksille. 24.5.94/ 25
- KKa 134 §. Ikälisäsäännöksiä tarkistettiin
- KKa 117 §. Palkkiot käsityönopettajille , 13.3.95 / 14
- KKa 20 §. Seminaarin I luokalle 36 opp. 23.7.95 / 28
- KKa 134 ja 135 §. Virkavuosien laskeminen, 20.5.97 /26

KkA 11 §. Taas lisää neljä piiritarkastajaa, 1.9.97/ 35
Poikien käsityönopetuksen järjest. 8.3.1898 / 11

Kuuluisa piirijakoasetus 24.5.1898 / 20. Siinä oli
6 pykälää. Maalaiskunnat velvoitettiin tietyin edellytyk-
sin perustamaan kansakoulu. Tehtävä oli usein vaikea,
esim. Laihiällä asiaa käsiteltiin 1899-1926 43 kokouk.
Samana päivänä tarkistettiin op:n eläkesäännöksiä

KkA 26 , 27 , 43 , 46, 83 § tarkistettiin 14.7.99 / 35

Ne koskivat seminaareja. Jo 1.2.1899 oli annettu Ju-
listus kahden uuden seminaarin perustamisesta, toinen
pohjoiseen, toinen maan eteläosaan.(Heinola,Kajaani)

KkA 11 §. Jälleen neljä uutta piiritark. 19.9.1900 / 29

KkA 134 §. Ikälisäsäädöksiä tarkist. 12.3. 1901 / 4

KkA 129 §. Opettajanvaalisäädöksiä tarkist. 29.5.01/21

Kun kansakouluasetuksen antamisesta oli kulunut 25 vuot-
ta 11.5.1891, sitä juhlittiin monin paikoin. Esim. Vaasassa
järjestettiin silloin hieno tilaisuus, joka lehtien mukaan
lisäksi oli ensimmäinen suomenkielinen juhla tuossa silloin
niin ruotsinkielisessä kaupungissa. (Pohjal. 38/12.5.1891)

Kouluneuvos A. Berner kirjoitti noihin aikoihin Kansakou-
lun Lehdessä näinkin : Asetuksesta jäi aikoinaan pois monta
kohtaa, jotka siinä tarvitaan. Toisissa kohdin sen määräykset
taas eivät vastaa olevien olojen vaatimuksia.

Vaikka 1866 vuoden kansakoulunasetus ei enää tyydytä -
kään niitä vaatimuksia, jotka maamme kansakouluolot sen suhteen
asettavat, niin ei muuta kuin kiitollisuudella voi muistella
mitä sen nojalla on aikaan saatu, muistella että monta koh-
taa, jotka se jo on järjestänyt, on läntisissä naapurikansois-
samme vielä ainoastaan hartaiden toivomusten esineenä.

Uno Cygnaeus on tunnustanut 17 vuotta myöhemmin kirjoit-
tamassaan yksityiskirjeessä, miten hirmuisella kiireellä hän
maaliskuusta syyskuuhun 1861 oli valmistanut ehdotustaan. Hän
oli 1878 suunnitellut koko kansakouluasetuksen uudistamis-
ta ison komitean avulla, koska asetukset ei ollut silloin
tydyttänyt häntä. (K L 10 / 20.5.1891)

Nyt huomasimme; muutospaineita oli ollut liian vähän,
ei läheskään kaikkia toivomuksia noudatettu.

2.6. Kansakouluasetuksen viime vaiheet

Tilanpuutteen takia tästä esityksestä on jätettävä pois vuosia 1901-1919 koskevat kuvaukset yleisten kansakoulukokousten, lehdistön, piiritarkastajien kokousten yms. esittämistä mielipiteistä ja asetuksen tarkistamista koskeneista toivomuksista.

Tulkoon sentään mainituksi, että IX piiritarkastajien kokouksessa Helsingissä 28-31.12.1919 keskusteltiin mm. lääninkouluhallitusten asettamisesta. Tavallaanhan sellaiset toteutuivat 1.4.1970, kun lääninhallitusten kouluosastot aloittivat toimintansa. - Heidän kokouksensa helmi-kuun alussa 1926 mainittiin historialliseksi sen vuoksi, että tarkastajakunta oli suuresti uudistunut. Viimeinenkin vuonna 1885 aloittaneista kahdeksasta piiritarkastajasta oli nyt poissa, kun Vaasan läänin K. W. Forsman oli kuollut. Paikalla oli kerrassaan 14 uutta tarkastajaa, joukossa nouseva "tähti", Lapista lähtenyt A.A. Salmela. Kokousta sävyttivät uudet aatteet koululain tulkinnoissa.

Kouluylhallitus teki jo keväällä 1906 senaatille esityksen kansakouluasetuksen uudistamisesta. Piiritarkastajien kokouksessa 1908 vallitsi optimistinen mieliala, jota ilmensi tarkastaja Vuorisalmen toteamus, että "tarpeelliselta näyttää, että maallemme ennen seuraavaa piiritarkastajakokousta tullaan säätämään uusittu kansakoululaki". Sitten hän esitti tarpeellisista uudistuksista 19 kohtaa, joista eräs oli "Kansakoulunopettajien asema, niin hyvin oikeuksiin kuin velvollisuuksiin nähden, määrättäköön tarkemmin ja enemmän opettajien etuja vastaavaksi."

Mutta hitaita olivat silloin toisten herrojen kiireet. Asetuksen uudistaminen siirtyi ja siirtyi. Tämä oli hyvin harmillista opettajaliitolle, joka jäsentensä etua ajaessaan oli toivonut nopeita uudistuksia. Järkyttävä esimerkki erään opettajan silloisista vaikeuksista tuotiin esiin Sortavalassa 1910 painetussa 40-sivuisessa kirjasessa Opettajain oikeudellinen asema.

Opettajaliitto lähetti jo 3.5.1910 asetuksen uudista-

misesta kirjelmän. Liiton vuosikokouksessa 1911 päätettiin " vanhettunut ja puutteellinen kansakouluasetus on saatava tarkastetuksi ja uudistetuksi sekä siitä muodostettava eduskuntalaki ". Liiton vuosikokouksessa 14.6.1917 todettiin, että kansakouluasetus " ei vastaa nykyisiä oloja ja oikeuskäsityksiä, se on ensi tilassa uudistettava ".

Marraskuussa 1918 Opettajain Lehti vaati tulevaan komiteaan jäseniksi ainakin kolme opettajaa. 19.11.18 liitto pyysi kouluylihallituksen toimenpiteitä. Joulukuulla 1918 valtioneuvosto jätti asian opetusministeriölle.

Ensi kertaa kokoontunut Opettajaneuvosto ehdotti 1.2. 1919 tulevan komitean jäsenet. Kun valtioneuvosto heinäkuulla 1919 asetti kouluneuvos A.J.Tarjanteen johdolla toimineen komitean, sen jäseniksi tuli muitakin. On muuten merkillistä, että liiton 80-v.historiateos ei kuvaile näitä vaiheita.

Päätoimittaja Santeri Alkio, Laihian kansakoulun johtokunnan pitkäaikainen puheenjohtaja, kirjoitti lehdessään " Kansakouluasetuksemme on nyt 53 vuoden ikäinen. Vallanpitäjämme eivät ole katsoneet sen olevan perinpohjaisemman uudistuksen tarpeessa, vaikkei se milloinkaan, ei edes silloin, kun se vahvistettiin, ole ollut aikansa tasalla." Ilkka-lehti Vaasassa 180 / 12.8.1919.

Komitea työskenteli ahkerasti ja laati koulusäännökset uuteen uskoon. Kun eduskunta oli ehdotukset käsitellyt, saatiin 15.4.1921 oppivelvollisuuslaki ja kansakoulun kustannuslaki, myöhemmin molempiin täytäntöönpanoasetukset. Kansakoulun järjestysmuotolaki saatiin 18.5.1923 ja vuoden kulluttua sen täytäntöönpanoasetus.

Uusi kansakoulun järjestysmuotoasetus 4.6.1931 kumosi vanhan asetuksen 1, 4 ja 5 luvun vielä voimassa olleet säännökset. Seminaareja koskeneet 2 ja 3 luku jäivät voimaan. Niistä kumottiin 20 ja 51 pykälä 11.4.1947 annetulla asetuksella. Vain muutamat pykälät olivat enää alkuperäismuodossa voimassa, kun 23.7.1958 annettu seminaariasetus kumosi 1866 kansakouluasetuksen viimeisetkin osat.

Näin tämän kunniakkaan asetuksen iäksi muodostui 92 vuotta.

3. Oppikoululainsäädäntö

Maamme koulujärjestykseen liittyvät pohdinnat vilkastuivat suuresti vuoden 1865 paikkeilla. Sekä alan lainsäädännöllä että alaa koskeneilla erilaisilla mielipiteen ilmauksilla oli jo silloin perinteitä. Muistakaamme vuosien 1843 ja 1856 koulujärjestykset sekä esim. vuosina 1859 ja 1860 pidetyt koulunopettajain kokoukset. Sanomalehdistössä oli näitä asioita käsitelty vilkkaasti ja yksityishenkilöistä kannattaa muistaa esim. J. V. Snellmanin terävät mielipiteet. Kesäkuussa 1863 pidettiin I yleinen koulunopettajain kokous Hämeenlinnassa ja surkeissa olosuhteissa kesäkuulla 1867 II kokous.

30.3.1865 asetettiin prof. Z. J. Cleven johdolla työskennellyt 8-miehen oppikoulukomitea, joka antoi 6.11. 1865 mietintönsä. Se painettiin 1866 ja niin tämä 156-sivuinen pätevä asiakirja antoi perusteet asian jatkokäsittelyille. Sen alkupuoli käsitteli kouluylihallituksen perustamista, sitten oli esillä alkeiskoulujen ja kymnaasien yhdistäminen ja lopuksi komitea lausui mielensä opettajiston palkkauksesta. Jo 1863 pidetty koulunopettajain kokous oli ollut yksimielinen siitä, että yläalkeiskoulujen ja lukion yhdistäminen koituisi koululaitokselle suureksi eduksi.

Osittaisuudistuksia tapahtui, kun 1860-luvulla annettiin useita oppikoululaitosta koskeneita asetuksia. Vuoden 1867 valtiopäivätkin käsittelivät asiaa, mutta nälkävuosien takia asian käsittely siirtyi lähes kolmella vuodella. Konkreettisena osoituksena ajan erikoislaatuista käsityksistä mainittakoon, että 21.11.1871 kenraalikuvernööri kirjeellään ilmoitti hallitsijan määränneen opetuslaitoksen uudistamista koskevat asiakirjat salaisiksi.

Kun maamme korkeimmat hallitusmiehet olivat 6.10.1871 pitäneet näistä asioista neuvottelun ja siinä tehneet ehdotuksen eräänlaisen "puitelain" antamisesta uudelle koulujärjestykselle, niin keisarin julistuksella (36 / 30.11.1871) annettiin kahdeksan kohdan ohjelma. "Senaatin tulee sisään antaa ehdotus uuteen koulujärjestykseen, tehty noudattamalla, mitä ME edellä seisovalla tavalla olemme Armollisimmasti määränneet."

1872.

Suomen

No 26.

Suuriruhtinanmaan Ajetus-Kokous.

(Pöytäkirja Saarnastuolista.)

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Koulujärjestys

Suomen Suuriruhtinanmaalle.

Annettu Helsingissä, 8 p:nä Elokuuta 1872.

Me ALEKSANDER Toinen, Jumalan Armosta, Keisari ja Itsevaltias koko Venäjänmaan hli, Puolanmaan Tsaari, sekä Suomen Suuriruhtinas, h. m., h. m., h. m. Teemme tiettäwäksi: Sittenkuin alkeisoppilaitosten uudesta-järjestäminen maassa on nähtynyt tarpeen vaatimaksi sekä Meidän Suomeen ajettu Senaatimme, Meidän armollisessa julistuksessa 30 p:nä Marraskuuta 1871 määrättyämme wiisit perustukset jemmolelle uudelle muodostukselle, on alamaijuudessa Meille antanut lauseensa ja ehdotuksensa asiassa, olemme Me armoissa hyväksi nähneet wahvistaa seuraawan Koulujärjestyksen Suomen Suuriruhtinanmaalle.

Ensimmäinen Luku.

Alkeisoppilaitosten järjestämisestä sekä opetusjärjestyksestä.

1. Tarkoitus, jalo ja nimitys.

1 §.

Opetus Suomenmaan yleisissä alkeisoppilaitoksissa edellyttää kansakoulun waiikutustoimia ja tarkoitaa joko tieteellistä taikka erilaisten kansalais-toimien mukaan jowitertua yleistä jiwistystä.

Näytteeksi otettakoon tähän vielä toinenkin lainaus tuosta "puitelaista", jonka muovautumisessa kouluylhallituksen silloisella päälliköllä C. von Kothenilla oli suuri osuus: "Yleisiä alkeisoppilaitoksia Suomessa pitää oleman Lyceumit, jotka pääasiallisesti tarkoittavat tieteellisen sivistyksen perustamista, sekä Realikoulut, joiden tarkoituksena on jatkaa ja laajentaa kansakoulun kurssit." Venäjän kieli määrättiin pakolliseksi oppiaineeksi ja rehtorien nimityksistä annettiin ohjeet. Opetussuunnitelmat vahvistaa senaatin talousosasto.

Keväällä 1872 kouluylhallitus ja valtiopäivien yleinen valitusvaliokunta työskentelivät kilpaa. Erityisesti v. Kothen halusi saada koulujärjestyksen käsitellyksi senaatissa ennen kuin säätyjen oppikoulukysymystä koskeva mietintö ehtii valmistua. Säätyjen päätöstä ei odotettu. Valtiopäivämiesten mielipide ilmeni valiokunnan mietinnön vetoavasta sanamuodosta näin:

"Koko se perustus, jolle meidän nykyinen hallitusmuotomme on rakennettu, vaatii, että kansa edusmiestensä kautta saa ottaa osaa sellaisten asiain järjestämiseen, jotka syvemmillä vaikuttavat sen elämään. Tällainen asia on ennen muita opetuslaitos, joka koskee kansan sisintä, sydäntä, koska se pääasiallisesti määrää, mihin suuntaan nuorison sivistys ohjataan."

Luonnollisesti maan lehdistö kirjoitti laveasti uudesta koulujärjestyksestä. "Kouluylhallitus antoi 9.3.1871 siitä senaattiin ehdotuksensa. Säädyt olivat valtiopäivillä anoneet oikeutta saada osallistua uuden koululain säätämiseen. Mutta tästä toiveesta ei välitetty. (US 90/ 2.8.1872), Myöhemmin sama lehti ilmoitti, että uuteen koulujärjestykseen on liitetty palkkasääntö, joka korottaa opettajien palkkoja melkoisesti, mutta huonontaa eläke-etuja. (US 102 / 30.8.1872) Samana päivänä lehti aloitti 3-osaisen sarjan selvittellen koulujärjestystä laajalle lukijakunnalleen. Lehti totesi 22.11.1872: Oppikoulunopettajien uusista palkoista on syntynyt monenlaisia epäselvyyksiä. - Silloin katsottiin, että uusi KJ oli suuriruhtinaan ilman säätyjen myötävaikutusta antama, siis asetus.

Lisätietoja koulujärjestyksen erikoisista syntyvaiheista saa Hanhon oppikouluhistoriasta (II, 1955) sivuilta 319-363.

Vuoden 1872 koulujärjestyksessä oli 117 pykälää ja liitteenä palkkasääntö, jossa eriteltiin kuuden erilaisen koulun opettajien palkat. Koulujärjestyksen sisältö oli näin :

I luku. Alkeisoppilaitosten järjestäminen ja opetus

1. Tarkoitus, jako, nimitys. (4 pykälää)
2. Koulun oppiaineet ja opettajat (7 " ")
3. Oppiaika ja joutoaika (7 " ")
4. Oppilaiden ottaminen ja arvosteleminen (16)
5. Koulukuri (13 pykälää)

II luku. Opettajien asettaminen ja heidän etunsa

1. Hakemus , näyte ja nimitys (15 pykälää)
2. Edut ja virkaylennysoikeus (7 " " " ")

III luku. Alkeisoppilaitosten peräänkatsonnasta

1. Ylihallitus (12 pykälää)
2. Kouluneuvosto (6 " " " ")
3. Rehtorinvirasto (5 " " " ")
4. Opettajakunta (4 " " " ")
5. Opettajat ja opettajattaret (7 " " " ")

IV luku. Alkeisoppilaitosten talous

1. Oppikartanot ja opetuksen apuneuvot (10)
2. Rahavarain hoidanto ja tilitykset (4)

Edellisiltä riveiltä käy ilmi, millaisista seikoista maamme hallitusmiehet yli sata vuotta sitten katsoivat tarpeelliseksi säännellä oppikouluelämää. Huomio kiintyy esim. siihen että tärkeät taloudelliset seikat ovat saaneet osakseen vain 14 pykälää.

Uusi koulujärjestys korosti rehtorin asemaa kouluyhteisön piirissä. Ylioppilaaksi tulemiseen vaadittava koulu-aika piteni yhdellä vuodella.

Näytteeksi muutama ote opettajille annetuista ohjeista. Luokanvalvojan tuli seurata, että " opetus erinäisten opettajien esittelemissä aineissa käypi tasaisesti ja ilman pakkovai-vausta ". Jokainen opettaja oli "velkapää alati muistamaan, että hän toimessaan ollessansa on oppilaiden suhteen isän sijassa " ja työssään hänen tuli aina "osoittaa jumalanpelkoa, oikeuden ja järjestyksen halua, rehellisyyttä ja hiljaisuutta ". Kasvatusopillisia ohjeita sisältäneet pykälät 98 ja 99 olivat kovin ihanteellisia, mutta olivathan oppilaat siihen aikaan

paljon rauhallisempia kuin nyt 1980-luvulla. Muutenkin kovin erilaiset yhteiskunnalliset olosuhteet vaikuttivat yli sata vuotta sitten koululain soveltamiseen.

Luultavasti uusi koulujärjestys oli von Kothernin ja hänen seuralaistensa mielestä hyvä. Mutta valtiopäivillä 1872 puhkesi myrsky v. Kothernia ja koko kouluylhallitusta kohtaan. Seurauksena oli se, että v. Kothern seuraavana vuonna joutui jättämään kouluylhallituksen.

Jo lähivuosina maan lehdistö havaitsi tässä koulujärjestyksessä epäkohtia. Se todettiin monessa suhteessa epäonnistuneeksi. Ala-alkeiskoulut olivat epätarkoituksenmukaisia ja niitä ryhdyttiin lakkauttamaan. Myöhemmin myös reaalikoulut huomattiin epäonnistuneiksi. Suuri yleisö vaati korjauksia suomenkielisten oppikoulujen tilanteeseen ja tyttökoulujakin haluttiin lisätä. Kasvatusopillisen yhdistyksen kokouksessa 8.11.1878 arvovaltaiset henkilöt yksimielisesti totesivat 2-luokkaiset reaalikoulut tarpeettomiksi.

8.8.1872 eli samana päivänä kuin koulujärjestys annettiin julistus alkeisoppilaitosten opettajien eläkkeistä. Kun he aikaisemmin olivat saaneet kolme neljännestä eläkkeestä 25 vuoden palvelun jälkeen, niin nyt tuo aika nousi 30 vuoteen.

Asetuskokoukseen numero 35 sisältyi keisarin 31.10.72 antama kirje kouluylhallitukselle alkeisoppilaitosten sijaisopettajien palkkauksesta toistaiseksi. Tämä oli siis täydennys koulujärjestelmän säännöksiin.

Seuraavan vuoden ensimmäisessä vihossa oli 4.1.1873 annetut ohjeet koulujärjestyksen käyttämisen ajasta ja tavasta. Siinä annettiin uudet opetussuunnitelmat, selviteltiin opettajien palkkausta ja oppilaiden lukukausimaksuja. Lopuksi huomautettiin, että KJ 24 § ja 113 § käytetään samalla tavalla.

Vihossa numero 17 julkaistiin reaalikouluille vahvistetut lukukaavat ja 29.5.1873 annettiin asetus normaalilyseoisista. Vihossa 21 on 9.6.1873 annetut yliopiston järjestyssäännöt, joissa on monia mielestämme huvittavia mainintoja ylioppilaista.

Säännöksiin sisältyvät epäselvät tai monimieliset sanonnat tuottavat harmia soveltajille. Koulujärjestyksessä sellai-

seksi ensiksi havaittiin KJ:n 94 § 2 mom. sanat " nuorin opettaja ". Kun asiaa oli tiedusteltu, kouluylivhallitus kysyi Pietarista, josta saatiin 21.11.1873 keisarin kirje, jonka mukaan " lauseparrella nuorin opettaja on ymmärrettävä nuorinta opettajakunnassa eli sitä, joka istuu äärimmäisenä opettajakunnassa ja jonka tulee äänestyksissä siis ensimmäisenä antaa lausuntonsa ". Kouluylivhallitus piti asiaa lain hengen ja ajatuksen mukaisena, että viimeksi virkaan asetettu vakinainen opettaja siis kirjoittaa pöytäkirjan.

Vuoden 1874 asetuskokouksen ensimmäisessä vihossa julkaistiin 14.1.1874 annettu ylioppilastutkinnon ohjesääntö, jota sittemmin tarkistettiin 22.2.1886. Ja neljännessä vihossa julkaistiin keisarin 20.1.1874 antama julistus likemmästä selityksestä KkA 67 § ja KJ 39 § 8 mom. kohtaan koskien oppilaan poissulkemista oppilaitoksesta. Keisari määräsi, että erotuspäätöksen antajan on samalla ilmoitettava, pitääkö semmoisen oppilaan tuona aikana paeta pois paikkakunnalta ja kuinka kauaksi. (Jos siis esim. helsinkiläinen oppilas erotettiin, oli päätettävä saiko hän vielä jäädä Helsinkiin, vai riittikö pakeneminen Espooseen taikka oliko tallusteltava aina Riihimäelle saakka !)

Tänä vuonna ja seuraavina oli varsin usein tietoja ala-alkeiskoulujen muuttamisesta reaalikouluiksi. Havainnollisena esimerkkinä tuollaisen päätöksen perusteluista otettakoon tähän senaatin kirje 18 / 3.6.1877 Joensuun ala-alkeiskoulun lakkauttamisesta, " koska koulun ainoa opettaja B.A. Petrelius oli nimitetty kirkkoherraksi ja koska korkeampi kansakoulu siellä alkoi, joten ala-alkeiskoulu jää tarpeettomaksi ".

Maaliskuussa 1875 kirkkojen saarnastuolista luettiin 25.2.1875 annettu julistus, jolla oli kumottu KJ:n 114 §:n viimeinen momentti, joten rehtorin ei enää tarvinnut hankkia takauksia hallussaan olevista oppilaitoksen rahoista.

Samana vuonna vihossa numero 27 julkaistiin keisarin 13.8.1875 antama julistus, jolla annettiin muutoksia, lisäyksiä ja selityksiä KJ:n pykäliin: 49 uskonnon opettaja, 51 ajatusaikaa pätevoitymiseen ja 58 sivutoimet.

Vihossa 7 julkaistiin 24.2.1876 muutoksia 4.1.1873 annettuihin lyseoiden opetussuunnitelmiin ja 3.3.1876 annettu

selitys, miten KJ 65 §:n säännös opettajan palkkauksesta on ymmärrettävä.

Vuoden 1879 asetuskokouksen ensimmäisessä vihossa ilmoitettiin, miten 1865 annettua palkkasääntöä on muutettu. Vihossa 14 julkaistiin 3.4.1879 tehty päätös väliaikaisesta palkankorotuksesta alkeisoppilaitosten opettajille ja opettajattarille. Myöhemmin julkaistiin senaatin 13.6.1879 antama kirje naisopettajan palkasta kun tämä tyttökoulussa toimittaa kollegiaalisen virkaa.

Vuoden 1882 asetuskokouksen vihossa 18 julkaistiin ohjeet voimistelun järjestämisestä alkeisoppilaitoksissa.

Edellisvuosina oli herättänyt suurta huomiota suomenkielisten lyseoiden vähäisyys maassamme. Yksityisten aktiivisuudella ryhdyttiin tilannetta parantamaan. Vuonna 1879 maassamme perustettiin peräti seitsemän uutta suomenkielistä oppilaitosta. Kesällä 1880 perustettiin Vaasan lyseo yksityisenä oppilaitoksena. Suurta riemua maassamme herätti se, kun vihossa 24 julkistettiin 22.8.1882 tehty päätös suomenkielisen lyseon perustamisesta Turkuun, Ouluun ja Poriin.

Koulujärjestyksen ensimmäisen kymmenvuotiskauden lopussa saatiin vuoden 1883 asetuskokouksen vihossa 28 julkaistu asetus 23.8.1883 KJ:n 1, 2, 12 ja 24 §§:n muuttamisesta. Tämän jälkeen yleisiä oppilaitoksia maassamme olivat lyseot ja alkeiskoulut. Lyseot olivat 8-vuotisia ja ne jaettiin a / klassillisiin ja b / realilyseoihin. Alkeiskoulut olivat joko neli- tai kaksiluokkaisia. Kouluaikaa tarkistettiin ja lukukausimaksuja muuteltiin.

Kun edellisen tärkeän asetuksen lisäksi otetaan huomioon yksityisten oppilaitosten valtionavusta annettu asetus 25 / 11.12.1884, tyttökoulujen kehittämisestä annettu laaja asetus 27 / 27.11.1885 sekä yhteiskouluista annetut julistukset 27.1.1887 ja 5.2.1890, niin kaikki tärkeimmät oppilaitosten organisoituihin liittyvät asetukset on mainittu. On oikeastaan hämmästyttävää, miten vähäisillä muutoksilla ja selityksillä oli kymmenen vuotta selvitty.

Yksityisten oppilaitosten peräinkatsannosta oli annettu asetus 7.4.1856 ja julistus niiden valtionavusta 11.12.1864.

Vuonna 1887. asetuskokouksen vihossa numero 11 julkaistiin tieto KJ:n 25 §:n muuttamisesta vapaaoppilaspaikkojen osalta. Samalla kertaa tapahtui harvinainen toimivallan siirto senaatilta kouluylivallitukselle, jolle annettiin oikeus poistaa laskuista tai oppilaitoksen hyväksi myydä liikanaista, kulunutta tai käytettäväksi kelpaamatonta tavaraa.

Koulujärjestyksen säännöksiä lisättiin 7.5.1888 annetulla julistuksella yleisten oppilaitosten opettajille ja opettajatarille pensionin saamista varten suodulla oikeudella lukea hyväkseen edellisen virantoimituksensa yksityisessä koulussa. Asetuskokouksen vihossa 26 julkaistiin 12.7.1888 annettu luetelo niistä oppiaineista, jotka lyseoitten ylimmillä luokilla on esitettävä toisella kotimaisella kielellä.

Keisari antoi 19.12.1889 julistuksen yleisistä koulun - opettajakokouksista. Senaatille annettiin oikeus tarpeen mukaan kutsuttaa koulujen opettajisto yleiseen kokoukseen. Keisarin julistus 22.8.1889 merkitsi KJ:n 24 ja 25 §§ muuttamista huonoon suuntaan, kun vapaaoppilaspaikkoja vähennettiin ja tyttökouluista 27.11.1885 annettua asetusta muutettiin.

Koulunkäyntinsä keskeyttäneiden suuri määrä pakotti kouluviranomaiset miettimään tilanteen korjaamismuotoja. Silloin päätettiin koulun V luokalle järjestää päättyvät kurssit ja antaa sen jälkeen todistus. Näin siirryttiin keskikoulujärjestelmään.

Vuoden 1891 asetuskokoelman vihossa numero 11 julkais - tiin keisarin kirje 28.1.1891 Viipurin alkeiskoulun uudelleen muodostamista reaalitykseksi siten, että jo V luokalla suoritetaan päättyviä oppikursseja. Helsinkiin päätettiin perustaa samanlainen reaalityseo. Näille kouluille annettiin uusi vuosirahansääntö ja lukutuntikaavat. 7.6.1893 annettiin senaatin kirje uusista lukukaavoista sellaisille reaalityseille, joissa V luokalla on päättyvät kurssit.

Taimo Iisalo on syventynyt näihin kouluongelmiin. 1973 hän julkaisi tutkimuksen Suomen reaalityskoulu. Väliasteen koulu maassamme 1860-1884. Suomen kouluhistoriallisen seuran kokouksessa 12.3.1974 hän piti esitelmän keskikoulun alkuvaiheista. Sen opetussuunnitelmista artikkeli Koulu ja menneisyys XXI.

Tässä vaiheessa voidaan todeta, että vuoteen 1895 mennessä vain yhdeksää koulujärjestyksen pykälää oli muutettu. Naista 24 ja 25 § olivat joutuneet kaksi kertaa tarkistettaviksi. Nuo luvut ovat oikeastaan aika pieniä. Mutta on muistettava, että samaan aikaan oli asetuskokoelmassa julkaistu n. 35 erilaista lisäystä, selitystä ja viittausta koulujärjestyksen ymmärtämiin. Monet niistä olisi oikeastaan voitu sijoittaa koulujärjestyksen entisen pykälän uudeksi momentiksi.

Kun 1870-luvulla suurena epäkohtana pidetyt, koulumuotoa koskeneet koulujärjestyksen 1 ja 2 § olivat tulleet muutetuiksi 23.8.1883 annetulla asetuksella, kritiikki vaimeni ja muutoksia silloiseen lainsäädäntöön tehtiin melko vähän.

Edellisillä sivuilla muutoksista on kuvailtu kaikki tärkeimmät. Kun rajoitetun tilan vuoksi esitystä on supistettava, niin tämän jälkeen on suoritettava vielä suurempaa karsintaa, joten mukaan otetaan vain olennaisia muutoksia.

Vuonna 1906 asetettiin uudistuksia miettimään oppikoulukomitea, joka antoi mietintönsä 1908. Sen ehdotuksia ei toteutettu.

Ruumiillinen kuritus maamme oppilaitoksissa kiellettiin 6.6.1914 annetulla asetuksella. 11.9.1914 annetulla asetuksella päätettiin keskikouluja koskenut, jo 1891 alkanut prosessi. 8.11.1912 annetulla julistuksella oli määrätty hankkimaan keisarin kuva myös kouluihin, mutta 21.3.1917 annetulla asetuksella määräys kumottiin.

1919 annettiin uusi asetus ylioppilastutkinnosta ja laki yksityiskoulujen perustamisesta ja ylläpitämisestä. Virkamiesten uusi palkkauslaki annettiin 29.12.1923 ja sen perusteella 31.1.1924 palkkausasetus, jolla kumottiin entiset palkkaussäännöt.

20.7.1933 annettiin asetus valtion oppikoulujen luku-kausimaksuista ja 8.12.1933 asetus seitsemän arkipäivää kestävästä urheilulomasta.

Vuonna 1919 annetun hallitusmuodon mukaan valtion oppilaitosten järjestysmuodon perusteet säädetään lailla. Mutta perin kauan kesti ennen kuin oppikoululaki saatiin. 1927 kyllä asetettiin oppikoulukomitea, jonka mietintö valmistui 1933. Oppikoululaki annettiin 21.7.1939 (ns. lex Hannula) mutta

kaksi kertaa siirrettiin sen voimaantuloa ja 30.12.1948 koko laki kumottiin.

Uusi asetus ylioppilastutkinnosta annettiin 26.9.1947, valtion oppikoulujen opettajistoa koskenut uusi asetus 20.8.1948 ja 22.6.1949 laki oppikoulun oppilaiden koulunkäynnin avustamisesta.

24.3.1950 julkaistiin uusi hallintovalituslaki. Se asetti myös kouluviranoamiset uuden ja oudon tilanteen eteen. Melko monet kouluasiat tulivat siten valituskelpoisiksi. Tähän liit-tyen annettiin 20.2.1953 asetus, jolla kiellettiin valittamas-ta oppikoulussa toimitetusta oppilaan arvostelusta. Mutta sa-malla kertaa lisättiin vanhaan v. 1872 koulujärjestykseen uusi 34 a §, vaikka tuollaista a, b ...menettelyä ei ai-kaisemmin oltukaan käytetty.

Periaatteessa suuri muutos sisältyi 19.1.1951 annetun yksityisoppikouluasetuksen 18, pykälään, jonka mukaan reh-torin toimi määrättiin täytettäväksi hakemuksen perusteella. Tämähän oli Suomessa aivan uusi periaatte mainitun tehtä-vän täyttämässä mutta Ruotsissa sitä oli sovellettu jo pit-kän ajan kuluessa.

Kun oppikoulunkäynti meillä suuresti lisääntyi 1950-lu-vulla, annettiin 17.12.1954 asetus oppikoulujen pääsy-ut-kinnoista ja näin tapahtui suuri periaatteellinen muutos. Vasta 1.8.1971 myös oppikoulun lukuvuosi alkoi elokuussa, kuten oli kansakoulupuolella tapahtunut jo v. 1866 alkaen.

Mitään oppikoululakia ei loppujen lopuksi saatu, vanha koulujärjestys pysyi suuresti muutettuna voimassa peräti 113 vuotta. Lukiolaki annettiin 27.5.1983 ja se tuli voimaan 1.3.1985. Loppusäännöksessään se nimenomaan kumosi v. 1872 koulujärjestyksen. Yllättävän kauan se oli kestänyt.

Mitä siitä oli jäljellä loppuvaiheessa? Virallinen säädöskokoelma Suomen laki II (1984) sisältää vielä 33 § vanhasta koulujärjestyksestä. Mutta niistä ainoastaan 4 (neljä) on alkuperäismuodossaan. Nämä olivat seuraavat: 14, 29, 91 § 1 ja 2 mom. sekä opettajakokouksia käsitte-levä 93 §.

L ä h t e i t ä

Aimo Halila : Suomen kansakoululaitoksen historia I-II
 J.T. Hanho : Suomen oppikoululaitoksen historia II
 Kansakoulu-lehti 1875 - 1880
 Kansakoulun Lehti 1887 - 1900
 Opettajain Lehti 1906- 1920
 G. F. Lönnbeck : Folskoleidéns utveckling
 H. Kelsen : Puhdas oikeusoppi
 Kansakouluasetuksen tarkistuskomitean mietintö 1862
 Oppikoululain säädöskomitean mietintö 1865
 Suomen asetuskokoelmat 1864 - 1983
 Suomen oikeus- ja yhteiskuntajärjestys (1968)
 K. J. Ståhlberg : Finlands förvaltningsrätt I
 Useita sanomalehtiä , kuten Uusi Suometar 1869- 1891,
 Vaasan Lehti 1882- 1891, Ahti 1878-1880, Pohjalai-
 nen 1891 - 1900 , Ilkka 1906- 1920, Vaasa 1919
 Tidskrift utgifven af Pedag. Förening 1880 - 1883

Muutamia Alpo K. Rapilan kirjoituksia

100-vuotias kansakoululaki US 16.5.1966
 Kansakoulunopettajan oikeudellinen asema v. 1866 kan-
 sakouluasetuksen mukaan. Opettajain Lehti 19/1966
 Maalaiskunta ja kansakoulu 1866. Maalaiskunta-lehti 1966
 Maalaiskoulu ja kaupunkikoulu 1866. Uusimaa 9.5.1966
 Erikoinen opettajanvaali 1867. Ilmajoki-lehti 1.4.1959
 Laihian ensimmäinen kansakoulu 1855. Ilkka 107/ 1959
 Laihian kunnan kansakoulu 1870. Ilkka 294 / 1967
 Laihian I op.vaaali 1870. Ilkka 253 / 17.9.1957
 Koulutyön alkaminen kuul. kirkossa 1870-luv. Vaasa 29.8.73
 Opettajan palkkana talonkapineet. Vaasa 9.6.1973
 Kansan käsitys op.palkasta 1870 . Ilkka 10.11.1968
 Koulunkäynnin yleistyminen Etelä-Pohjanmaalla 1875 -
 1921. Väitöskirjan arvostelu. Vaasa 31.5.1973
 Kansakoulun tarkastustoimen vaiheet 1875-1900. V. 3.4.1970
 Taistelu kansak. käsityöopetuksesta 1892. Ilkka 20.5.1959
 Koulukubernöörin lähtiäiset 1894. Opettajain L. 1-2/1966
 Oppivelvollisuuslain syntyvaiheet. (Hicman erilaisia ar-
 tikkeleita aiheesta 13 lehdessä 1.8.1961)